

nummer 9/1984

november

Varianummer

W

wetenschappelijk

C

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

verschijnt

10 × per jaar

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.

- 3 **Voorwoord**
- 5 **R. Lance Shotland en Lynne I. Goodstein**
De rol van omstanders bij het voorkomen
van misdrijven
- 15 **Thomas Orsagh** Is er plaats voor de econo-
mie binnen de criminologie en het straf-
rechtelijk apparaat?
- 23 **Gillian Douglas** Behandeling van klachten
van gedetineerden
- 41 **Gray Cavender** Rechtvaardigheid, sancties en
het 'justice model'
- 49 **Literatuuroverzicht**
- 49 Algemeen
- 51 Strafrecht en strafrechtspleging
- 58 Criminologie
- 63 Gevangeniswezen
- 64 Reclassering
- Psychiatrische zorg
- 65 Kinderbescherming
- 67 Politie
- 71 Drugs
- 77 **Boekwerken**

Voorwoord

In dit Varianummer zijn vier bewerkingen van buitenlandse artikelen opgenomen.

Om te beginnen een artikel van R. L. Shotland en L. I. Goodstein, getiteld: 'De rol van omstanders bij het voorkomen van misdrijven'.

De auteurs geven een opsomming van onderzoek waaruit vier soorten reacties van omstanders op misdrijven zijn af te leiden: a) non-interventie; b) indirecte interventie; c) directe interventie en d) spontane burgerwacht. Aan het slot van het artikel wordt gepleit voor het opvoeren van de sociale controle in buurten met een hoog criminaliteitsniveau.

3 'Is er plaats voor de economie binnen de criminologie en het strafrechtelijk systeem?' is de titel van het artikel in bewerkte vorm van Th. Orsagh. Gepoogd wordt een brug te slaan tussen de criminologie en het strafrechtelijk apparaat enerzijds en de economische wetenschappen anderzijds.

Het derde artikel is van G. Douglas en draagt als titel: 'Behandeling van klachten van gedetineerden'. Hierin wordt een uitgebreid overzicht gegeven van het beklagrecht van gedetineerden in Engeland en Wales, Zweden en Denemarken.

Besloten wordt met: 'Rechtvaardigheid, sancties en het justice model'. Uiteengezet wordt welke betekenis het justice model voor het strafrecht kan hebben nu het resocialisatie-ideaal meer en meer aan kritiek komt bloot te staan. Ook wordt ingegaan op de beperkingen die aan het uit de V.S. overgewaaide justice model kleven.

De rol van omstanders bij het voorkomen van misdrijven*

door R. Lance Shotland en Lynne I. Goodstein

Inleiding

5 Omstanders kunnen een belangrijke rol spelen bij het voorkomen van misdrijven zoals verkrachting, beroving of inbraak. Zo is er voldoende bewijs voorhanden om vast te stellen dat de al of niet aanwezigheid van omstanders een belangrijke variabele is bij het slagen van het opsporingsonderzoek en bij het vinden van de daders en dat hun aanwezigheid als getuige van invloed is op de aangiftebereidheid van het slachtoffer. Maar ook op een andere, meer directe, manier kunnen ze ertoe bijdragen dat bepaalde misdrijven voorkomen worden. Men kan hierbij denken aan het rechtstreeks ingrijpen of het waarschuwen van de politie. Hiermee is gelijk het onderwerp van dit artikel aangegeven. Met name zullen we de verschillende soorten reacties van omstanders op het zien plegen van een delict de revue laten passeren. Vervolgens zullen we nagaan of de aanwezigheid van omstanders het plegen van een misdrijf kan verhinderen.

Soorten reacties van omstanders

a) De noninterventie

Bij noninterventie (d.w.z. niet ingrijpen en zelfs niet de politie waarschuwen) doelen we op twee typen gedrag. Ten eerste kan iemand weglopen van de plaats van handeling. Hoewel niet vaak, gebeurt dit met name wanneer men zelf bang is slachtoffer te worden. De tweede vorm van niet handelen betreft het blijven kijken, maar verder niets doen. Verschillende incidenten die in de nieuwsmedia zijn beschreven, duiden erop dat dit niet zelden voorkomt.

Onderzoek op dit gebied uitgevoerd, duidt

* Dit is een verkorte weergave van: The role of bystander in crime control.

In: Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 9-26.

erop dat noninterventie samenhangt met drie factoren: situationele kenmerken, persoonlijkheidskenmerken van de omstander en het soort delict.

Situationele kenmerken

Wanneer de gebeurtenis niet eenduidig te interpreteren is, met name wanneer het niet duidelijk een noodsituatie betreft, zal interventie vaker afwezig blijven. Zo bleken bij een experiment, waarbij een verkrachting werd gesimuleerd (Shotland en Stebbins, 1980), meer omstanders bereid te zijn iets te doen, wanneer ze het slachtoffer een kamer binnen hadden zien slepen (68%), dan in de situatie waarin ze dader en slachtoffer alleen konden horen (13%). In dit soort situaties zal het feit dat anderen niets doen, bevorderen dat een willekeurige omstander het incident niet als een noodsituatie interpreteert waardoor deze niet zo snel naar de politie zal gaan.

- 6 Ook het risico dat men denkt te lopen is een beslissingsbeïnvloedende factor. Zoals verderop zal blijken vinden velen dat ze een te groot risico nemen als ze direct in zouden grijpen. Maar ook indirecte interventie, d.w.z. de politie erbij halen, kan als te riskant gezien worden. De angst voor represailles speelt hierbij een rol. Zelfs tot het geven van een anonieme, telefonische, tip zullen velen niet over durven gaan, omdat ze bang zijn dat ze toch hun naam zullen moeten geven.

Persoonlijkheidskenmerken

De resultaten van onderzoeken op het terrein van interventiegedrag duiden op het belang van persoonlijkheidskenmerken hierbij. Direct dient vermeld te worden dat het meeste onderzoek betrekking heeft op hulpsituaties buiten de criminele sfeer. Zo bleek dat mensen die veel behoefte hebben aan waardering en weinig aan veiligheid, het meest bereid zijn te helpen. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat deze twee factoren zeker ook van belang zijn voor interventies in misdrijfsituaties: iemand met veel waarderingsbehoefte zal zich sneller bekwaam achten om in te grijpen en iemand met een grote veiligheidsbehoefte zal snel het risico te groot vinden. De inschatting van het te lopen risico en van de eigen bekwaamheid zijn dus bepalend

voor interventiegedrag, zoals onder b) te zien zal zijn.

Eveneens blijkt een gevoel van morele verplichting van belang te zijn, tenzij de omstander niet met het slachtoffer mee kan voelen. Zo zal iemand zich moreel verplicht voelen een mishandeling aan te geven, maar hiervan afzien wanneer hij de indruk heeft dat het slachtoffer probeerde.

Delictskenmerken

De opvatting die de omstander heeft over het soort delict dat gepleegd wordt, kan diens opvatting over de ernst van de gebeurtenis en het risico dat hij loopt bij interventie beïnvloeden en daarmee ook de beslissing om al of niet te handelen. Bij een gesimuleerde vechtpartij (Shotland en Straw, 1976) tussen een man en een vrouw, maakte het een groot verschil of de toeschouwer dacht dat de vechtenden elkaar kenden, of dat hij van mening was dat het om vreemden ging. In het laatste geval bleken omstanders vaker iets te ondernemen (65%) dan in het eerste (19%). Bij bekenden denken ze dat het een echtelijke twist is, waarbij de kans klein zou zijn, dat de vrouw ernstig letsel oploopt. Verder denken ze, wanneer het om vreemden gaat, minder risico te lopen bij interventie omdat de vreemde man wel snel zal weglopen.

b) Indirecte interventie

Indirecte interventie, zoals het waarschuwen en informeren van de politie, schijnt afhankelijk te zijn van drie variabelen. Ten eerste voelen degenen die indirect interveniëren zich niet in staat zelf in te grijpen en gaan op zoek naar anderen, waarvan ze het gevoel hebben dat dezen daartoe wel de capaciteiten hebben (Shotland en Stebbins, 1980).

Ten tweede kan men het als een te groot risico zien om direct te interveniëren. Het belang van deze factor bleek uit studies waarin gebruik werd gemaakt van experimentele hulpsituaties in de niet criminele sfeer. Het ligt in de lijn van de verwachting dat hetzelfde zal gelden voor misdrijfsituaties; dan is immers de kans om letsel op te lopen bij rechtstreeks ingrijpen groot. De twee bovengenoemde factoren hangen met elkaar samen: iemand die niet de capaciteiten heeft de uitvoering van een delict tegen te gaan,

zal waarschijnlijk een grotere kans hebben letsel op te lopen, als hij toch in zal grijpen. Ten derde kan degene die niet afgeschrikt wordt door deze twee factoren toch tot het besluit komen slechts indirect te interveniëren, eenvoudig omdat hem niets anders rest. Het incident kan bijvoorbeeld zo snel plaatsvinden dat hij niet de kans krijgt zelf in te grijpen.

c) Directe interventie

De onderzoeken van Shotland en Straw (gesimuleerde mishandeling van vrouw door man) en Shotland en Stebbins (gesimuleerde verkrachting) maken duidelijk dat directe interventie niet vaak zal plaatsvinden. In de eerste situatie greep een derde van de onderzochte personen in en in het tweede 11%: 6% door de kamer des onheils te betreden en 5% door te schreeuwen.

8

Bij beide experimenten bestond de onderzoeksgroep uit studenten. Te verwachten valt dat voor de totale bevolking de percentages aanzienlijk lager zullen uitvallen. Verder lijkt vergelijking van de twee studies de conclusie te rechtvaardigen dat hoe groter de kans zelf letsel op te lopen, hoe lager de kans op directe interventie: bij de gesimuleerde verkrachting kon de dader slechts vluchten door dezelfde deur als waardoor de interveniërder naar binnen moest komen, terwijl dit bij de mishandeling niet het geval was.

Wie grijpen rechtstreeks in? Mannen blijken dat veel sneller te doen, dan vrouwen en degenen die directe ervaring met criminaliteit hebben (getuige of slachtoffer) weer meer dan zij die dat niet hebben. Ze hebben vaker een politie- of eerste hulpopleiding en zijn fysiek groter. Ze vonden dat ze de situatie wel aankonden en achtten de kans op letsel klein. Het is niet vreemd dat speciaal opgeleide mensen direct interveniëren: de desbetreffende opleiding zal hun gevoel van bekwaamheid vergroot en hun risicoperceptie verkleind hebben. Capaciteit- en risico-taxatie blijken de bepalende variabelen.

d) Spontane burgerwacht

Bij een spontane vorm van burgerwacht grijpen de omstanders niet alleen in om het misdrijf te stoppen en de dader eventueel te pakken, maar ze delen ook gelijk de straffen uit. Dit

gedrag is niet slechts een historisch gegeven voor de Verenigde Staten, maar komt nog steeds voor, zowel in grote steden als op het platteland.

Wat zijn de oorzaken van deze reactievorm? Hij komt slechts voor onder bepaalde voorwaarden en bij bepaalde delictsvormen. Ten eerste zal het misdrijf een sterke identificatie van het slachtoffer teweeg moeten brengen. De omstanders moeten het gevoel hebben dat voor hetzelfde geld zij het slachtoffer zouden zijn geweest. Daarnaast moeten zij het gevoel hebben dat de gemeenschapsregels bedreigd worden.

Ook mag er geen verwarring bestaan over de aard van het misdrijf en de persoon van de dader. De meeste omstanders zullen de gebeurtenis niet zelf gezien hebben, maar hun informatie hebben van iemand die ze geloofwaardig achten. Daarom is de communicatie tussen de omstanders een belangrijke voorwaarde voor het ontstaan van burgerwacht. Goede communicatie en sterke identificatie met het slachtoffer zullen met name te vinden zijn in sociaal en etnisch homogene buurten.

Dergelijke acties worden veelal ingegeven door frustraties vanwege een hoog criminaliteitsniveau in de omgeving en een laag bestaansniveau. In de studie van Shotland (1976) werd geconstateerd dat deze acties met name voorkwamen in buurten waar het aantal berovingen groot was. Het feit dat de persoonlijke verantwoordelijkheid voor het gedrag van de gehele groep gering is, zal ertoe bijdragen dat men zich sneller tot deze reactie zal laten verleiden.

Hierbij komt dat de kans op letsel in een groep ook wordt verkleind. Tenslotte heeft in buurten waar men burgerwachten vormt de bevolking waarschijnlijk weinig of geen vertrouwen in de politie, een reden waarom men het nodig acht zelf iets te ondernemen in het kader van de misdaadbestrijding

Voorkomen van misdrijven

De afschrikkende werking van potentiële getuigen

Hoewel wij gezien hebben dat slechts een klein gedeelte van de mensen bereid is direct te interveniëren bij het zien plegen van een delict,

blijft het voor de dader onmogelijk te voorspellen wat een getuige zal gaan doen. Om geen risico te lopen mag verondersteld worden dat hij zal proberen niet gezien te worden. Vele onderzoeksresultaten bevestigen deze veronderstelling. Zo is gebleken dat daders in bepaalde gevallen inderdaad bewust getuigen proberen te vermijden. Verdere aanwijzingen kunnen gevonden worden in het hoge percentage (90%) inbraken, eenvoudige diefstallen en autodiefstallen waarbij geen getuigen te vinden waren. Decker e.a. constateren dat hoe lager de bevolkingsdichtheid was hoe groter de jeugd-delinquentie m.b.t. een aantal delicten als inbraak. Zelfs bij berovingen lijkt zoveel mogelijk de aanwezigheid van getuigen vermeden te worden. Met name de rustiger buurten direct grenzend aan en uitloper van de drukke stadscentra blijken criminaliteitsgevoelig te zijn. Slachtofferonderzoekgegevens suggereren dat personen in hun eentje een grotere kans lopen slachtoffer te worden dan degenen die in gezelschap van anderen verkeren. Conklin (1975) constateerde met betrekking tot de stijging van particuliere berovingen (d.w.z. niet bij bedrijven of instellingen) tussen 1964 en 1968 dat het aandeel van de berovingen zonder getuigen toegenomen was. Hij concludeert hieruit dat meer mensen de kans zijn gaan lopen beroofd te worden vanwege de afwezigheid van mogelijke getuigen en dat deze grotere kwetsbaarheid één van de aannemelijke verklaringen is voor de geconstateerde toename van het aantal berovingen.

Hiertegenover staat een studie van Feeney en Wein (1974), waaruit de conclusie getrokken zou kunnen worden dat de aanwezigheid van omstanders zeker niet altijd het plaatsvinden van een beroving voorkomt: bij ongeveer de helft van de berovingen die in dit onderzoek betrokken waren, waren er mensen dicht in de buurt. Wel was 80% van de slachtoffers niet in het gezelschap van iemand anders.

De preventieve omgevingsfactoren

Uit verschillende onderzoeken kunnen de volgende omgevingsfactoren gedestilleerd worden, die samengaan met het plegen van delicten. Slechte straatverlichting, grote heesters of struiken, geen bebouwing aan de andere kant

van de straat, van waaruit de dader gezien kan worden, plekjes naast de deur of het raam, waar iemand zich kan verbergen en de aanwezigheid van steegjes.

Daarentegen kon uit de onderzoekgegevens van Tien e.a. (1977) niet de conclusie getrokken worden dat betere verlichting het criminaliteitsniveau naar beneden brengt.

Met de samenhang tussen de bovengenoemde factoren en criminaliteit is nog niet afdoende bewezen dat de aanwezigheid van omstanders de criminaliteit doet afnemen. Wel steunen deze gegevens, in hun onderlinge samenhang, de stelling dat men in woonbuurten veiliger is wanneer men door anderen gezien kan worden.

De invloed van grote drukte

11 Beweerden we daarnet dat er een negatief verband bestaat tussen de kans op slachtofferchap en het aantal personen dat in de directe omgeving aanwezig is, bij nadere beschouwing moeten we concluderen dat dit op een gegeven moment niet meer op gaat, maar juist omslaat in een positieve samenhang. Bij zeer grote concentraties van voetgangers en autoverkeer blijkt het niveau van criminaliteit hoog te zijn. De dader heeft dan waarschijnlijk het gevoel dat het moeilijker is hem te pakken in zo'n grote menigte en ook dat men niet zo snel in de gaten heeft dat hij een delict pleegt.

Daarnaast zijn er waarschijnlijk nog andere factoren die ervoor zorgen dat niet zo snel ingegrepen wordt, hoewel betwijfeld mag worden of potentiële daders zich daarvan bewust zijn. Zo lijken omstanders minder snel geneigd te zijn te denken dat in een bepaalde situatie hun hulp nodig is, wanneer er sprake is van een hoog geluidsniveau.

De spiraal 'criminaliteit bevordert criminaliteit'

Déze spiraal komt hierop neer dat wanneer ergens, waar betrekkelijk weinig criminaliteit voorkomt, meer misdrijven gepleegd gaan worden of een of meer spectaculaire misdrijven, dit tot gevolg heeft dat minder mensen in die buurt zich op straat wagen, omdat ze bang zijn: ze blijven vaker thuis. Daardoor zullen zich minder mensen op straat en in openbare gelegenheden bevinden, waardoor de kans voor degenen die dit toch doen, om slachtoffer te

worden, toeneemt. Hierdoor zal de angst om slachtoffer te worden nog meer toenemen, waardoor de buurt nog verder achteruitgaat. Hieronder zal bewijsmateriaal aangedragen worden voor de verschillende elementen van deze spiraal.

De oorzaken van angst voor criminaliteit

Naast rechtstreeks slachtofferschap mag verwacht worden dat de angst voor criminaliteit mede veroorzaakt wordt door berichtgeving in de media, waarvan vaststaat dat ze buiten-proportioneel veel aandacht besteden aan ernstige misdrijven, zoals moord en beroving. Men zou dus kunnen denken dat hierdoor ook de angst buiten-proportioneel toe zal nemen. Toch lijken de media in dit opzicht slechts weinig invloed te hebben: er is geen samenhang gevonden tussen het aantal berichtgevingen over criminaliteit dat men zich kon herinneren en angst voor criminaliteit of de mate van preventief gedrag. De beperkte invloed van de media kan gelegen zijn in de omstandigheid dat de berichtgeving zich uitstrekt over een relatief groot geografisch gebied, terwijl voor angstverhoging alleen informatie over misdrijven in eigen buurt van belang is.

12

Een tweede informatiestroom is die van horen zeggen. De resultaten van verschillende onderzoeken bevestigen de veronderstelling dat de angst voor criminaliteit zeer effectief via sociale contacten doorgegeven wordt op de buurtbewoners. De verhalen over slachtofferschap worden doorverteld uit de derde, vierde of vijfde hand, waardoor een vervormd beeld kan ontstaan van de criminele werkelijkheid.

Verandering in de mate van toezicht als gevolg van angst

Een gevolg van toegenomen angst voor criminaliteit kan zijn dat men zijn eigen kans op slachtofferschap gaat verkleinen door vermijdingsgedrag. Men gaat bepaalde buurten niet meer in, lopen of openbaar vervoer wordt vervangen door auto of taxi en men blijft zoveel mogelijk thuis, met name 's avonds en 's nachts. Door dit gedrag zal de informele sociale controle afnemen.

De volgende stap in het model is de eveneens door onderzoekresultaten ondersteunde

veronderstelling dat naarmate er zich minder potentiële getuigen op straat bevinden de afschrikkende werking afneemt: de mensen die nog de straat op gaan zijn een gemakkelijker doelwit en dientengevolge zal de criminaliteit toenemen.

Een ander gevolg van angst voor criminaliteit kan juist tegenovergesteld zijn aan het hierboven genoemde vermijdingsgedrag. Er zou bijvoorbeeld collectief preventief gereageerd kunnen worden door het oprichten van burgerwachten. Verschillende auteurs zien meerdere voordelen in door de buurt georganiseerde misdadbestrijding. Ten eerste kan het criminaliteitsniveau teruggedrongen worden, in de tweede plaats wordt het solidariteitsgevoel in de buurt vergroot en de angst voor criminaliteit verkleind.

13

De hier beschreven reactie lijkt echter weinig voor te komen. Het aantal mensen dat aan buurtgerichte preventieve acties meedoet is in elk geval klein: de schattingen variëren tussen de 3 en 17%. Daarnaast lijken de mensen die meedoen veel eerder gedreven te worden door een algemenere participatie-bereidheid in buurtwerkzaamheden dan voor angst voor criminaliteit. Ook de effectiviteit van deze preventieve activiteiten is soms niet duidelijk, hoewel er ook onderzoek bestaat waaruit een positief verband bleek. Als toekomstig onderzoek aantoont dat door de buurt georganiseerde preventieve surveillance-activiteiten voortkomen uit de aanwezigheid van criminaliteit en de angst daarvoor en als daarna vastgesteld kan worden dat deze activiteiten effectief zijn dan moet het eerder genoemde spiraalmodel gewijzigd worden.

Conclusie

Het criminaliteitsniveau in een bepaalde buurt kan gezien worden als de resultante van twee krachten: 1) de angst van de dader voor interventie door omstanders en om gepakt te worden en 2) de angst van potentiële getuigen om slachtoffer te worden. Welk van de twee het sterkst is, bepaalt in grote mate of een buurt veilig is of een vijandige en gevaarlijke plaats is, waar men weinig anders kan doen dan zich terugtrekken achter gesloten deuren.

We concluderen dat de bewoners zelf een

wezenlijke invloed hebben op het voorkomen van misdrijven in hun buurt. Omstanders reageren immers in een aantal gevallen dusdanig op het zien plegen van een delict dat dit gevaar voor de dader inhoudt. Hoewel de keren dat dit gebeurt niet groot is kan de dader niet voorspellen wie zal interveniëren. Hij zal daarom elke omstander vrezen en bij het plegen van een delict naar de afwezigheid van getuigen streven. Als er zich genoeg mensen op straat bevinden zal dit de angst van potentiële daders opwekken. In dat geval controleren de omstanders het gedrag van de criminelen.

Als echter ondanks de aanwezigheid van mensen op straat, toch een aantal delicten gepleegd wordt, waardoor de buurtbewoners het gevoel krijgen niet meer veilig op straat te kunnen lopen, kunnen ze hun bewegingsvrijheid gaan inperken om het risico te verkleinen slachtoffer te worden. Helaas heeft dit weer tot gevolg dat er minder controle op straat aanwezig is, waardoor daders hun pakkans kleiner achten en eerder tot het plegen van delicten durven overgaan. Onder deze voorwaarden controleren de omstanders de criminaliteit niet meer.

Deze balans tussen de angst van de crimineel om opgepakt te worden en de angst van de omstander om slachtoffer te worden kan instabiel worden. Om de sociale controle te waarborgen moet de balans sterk doorslaan naar de omstanders, d.w.z. de burgers.

Is er plaats voor de economie binnen de criminologie en het strafrechtelijk systeem?*

door Thomas Orsagh

In dit artikel worden twee met elkaar verband houdende vragen besproken, die betrekking hebben op de relatie tussen de opleiding in het strafrecht en de criminologie enerzijds en de economie anderzijds: 1) welke bijdrage kan de economie aan deze opleiding leveren? en 2) zou het bestuderen van de economie een verplicht onderdeel van het studieprogramma moeten zijn?

15

De schrijver, die econoom is, is uiteraard uit dien hoofde geneigd de vragen positief te beantwoorden. Maar hij beschouwt zichzelf ook als criminoloog en de ervaring heeft hem geleerd dat de middelen tot analyse die de economie verschaft, buitengewoon effectief zijn als zij worden toegepast op onderwerpen die met de criminaliteit en het strafrechtelijk systeem te maken hebben.

De economische wetenschap kan van de traditionele criminologie, zoals die te vinden is in de geschriften van Gibbons, Reid en Sutherland en Cressey, onderscheiden worden op basis van de filosofie, de theorie en de methodologie.

Filosofie

In de economische wetenschap gaat men er van uit, neemt men als vaststaand aan, dat de mens een rationeel wezen is, dat hij vrij is te kiezen tussen alternatieve gedragswijzen en dat zijn keuze geleid wordt door de wens zijn eigen welzijn te maximaliseren. Dit impliceert dat de mens een persoonlijke berekening maakt waarin de onderwerpen genot en pijn zijn, winst en verlies, profijt en kosten.

Deze opvatting over menselijk gedrag komt in de criminologie natuurlijk ook voor. Criminologen noemen dit de neo-klassieke leer, die geba-

* Dit is een verkorte weergave van: Is there a place for economics in criminology and criminal justice? In: Journal of criminal justice, 11e jrg., nr. 5, 1983, blz. 391-401.

seerd is op achttiende-eeuwse ideeën en die vaak wordt aangehaald in discussies over de afschrikkingstheorie. Maar terwijl de meeste criminologen het bestaan van deze leer erkennen voelen zij zich er weinig verwant mee. In de criminologische handboeken wordt er korte metten mee gemaakt.

Waarom dit zo is, is een vraag die door een econoom niet beantwoord kan worden. Vast staat, dat criminologen een andere filosofie aanhangen, die van het positivisme, waarin het menselijk gedrag wordt verklaard als het onontkoombare resultaat van natuurlijke oorzaken. Het gedrag wordt gedetermineerd door krachten die buiten de macht van het individu liggen. De tegenstelling tussen economische wetenschappen en criminologie is dus terug te brengen tot het aloude probleem vrije wil versus determinisme en hoewel reeds vele sublieme geesten zich over deze vraag gebogen hebben, is hij nog nooit opgelost.

16

We kunnen zelfs zeggen dat het hier eerder om een geloof gaat dan om een filosofie, want het standpunt dat men in deze inneemt is niet op rationele argumenten gebaseerd en we zijn bereid zeer emotioneel te worden als dit wordt aangevallen. Terecht, want de oorzaken van de criminaliteit en de juiste reactie er op kunnen niet overwogen worden zonder dat we eerst fundamentele morele kwesties beantwoorden met betrekking tot goed en slecht, straf en individuele verantwoordelijkheid.

Theorie

Iemands theorie behoort gebaseerd te zijn op zijn filosofie en in de sociale wetenschappen moeten het gedrag van de mensen die een rol spelen in een theoretisch model en ook de verklaring van dat gedrag voortvloeien uit, of op zijn minst consistent zijn met die theorie.

De theorie van de econoom berust op de veronderstelde vrije wil en de mensen in zijn theorie zijn dus individuen. Hij houdt zich in zijn micro-economische theorie ook wel bezig met bedrijven en andere corporaties, maar die worden geacht hetzelfde soort gedrag te vertonen als de individuen waaruit zij bestaan.

Economen die zich met criminologie bezig houden gaan derhalve uit van individuen die vrij en bewust besluiten of zij al dan niet een straf-

baar feit zullen begaan, van potentiële slachtoffers die beslissingen nemen met betrekking tot het vermijden van victimisering, van ondernemers die klandestiene koopwaar en diensten, ofwel particuliere bescherming en beveiligingsmiddelen aanbieden en van overheidsdiensten — politie, rechters, gevangeniswezen etc. — die handelen als het verlengde van de wil van de collectiviteit van deze individuen.

Verondersteld wordt dat al deze mensen rationeel gericht zijn op het maximaliseren van hun eigen welzijn. Iets anders is in het model van de econoom alleen mogelijk op grond van verkeerde informatie. Met deze berekeningen zijn niet alleen geldelijke winst en verlies gemoeid, maar ook andere factoren, zoals de opbrengst en de kosten van sancties, statusverlies of -winst samenhangend met het plegen van strafbare feiten, kwalitatieve aspecten van respectievelijk toegestane en niet-toegestane arbeid, de waarde van vrije tijd etc. Deze factoren zijn niet alleemaal op geld waardeerbaar. Ook verwacht men dat de potentiële delinquent bij het afwegen van directe en toekomstige opbrengst van toegestane en verboden arbeid rekening houdt met waardeverlies door tijdsverloop.

17

Jammergenoeg hebben we om het leven te optimaliseren geld en tijd nodig welke ons slechts in beperkte mate ter beschikking staan. Het model van de econoom houdt dus rekening met vastgestelde maxima. De delinquent moet, om een misdrijf te plegen, tijd afnemen van zijn legitieme activiteiten dan wel van zijn vrije tijd. Het potentiële slachtoffer moet om zich te beveiligen meer geld uitgeven aan particuliere beveiliging of overheidsbeveiliging en hij moet misschien zijn tijd anders indelen en afzien van zijn wandeling in het park. Het strafrechtelijk systeem moet binnen een bepaald budget kiezen waaraan het geld wordt uitgegeven en als de gemeenschap het budget wil verhogen moet dat geld ergens anders vandaan gehaald worden.

In de optiek van de econoom is de mens ingebed in een omgeving die zijn keuzen beperkt en in zekere zin bepaalt. Temidden van het geduw en getrek door allerlei factoren in zijn omgeving moet de mens er het beste van maken. Zijn reactie op een bepaalde situatie hangt af van de mate waarin aan deze factoren

door hem voorkeur gegeven wordt. De econoom moet dus bij zijn verklaringen van het gedrag wel degelijk rekening houden met onafhankelijke variabelen zoals het inkomen per hoofd van de bevolking, het werkloosheidspercentage, de kans op en de hardheid van sancties.

Omdat de econoom en de traditionele criminoloog een verschillend wereldbeeld hebben en verschillende talen spreken komt men er gauw toe hun theoretische verschillen te overdrijven en over het hoofd te zien dat hun theorieën in hoge mate complementair zijn. Zo zijn zij beide gepredisponeerd om het menselijk gedrag te verklaren aan de hand van stimuli uit de omgeving. Het belangrijkste verschil ligt in de manier waarop zij de omgevingsvariabelen opsplitsen in die welke bij hun analyse betrokken worden en die welke verwaarloosd worden.

18

Een treffend voorbeeld voor de manier waarop de theorieën elkaar aanvullen vinden wij bij dat wat de economen 'voorkeuren' noemen en de criminologen 'attitudes, waarden of persoonlijkheid'.

Economen en criminologen zijn het er over eens dat zowel omgeving als persoonlijkheid belangrijk zijn. Zij leggen alleen het accent anders als zij de oorzaken van de criminaliteit zoeken. Criminologen leggen meer de nadruk op voorkeur of persoonlijkheid en economen benadrukken het belang van de omgeving. Een ander punt waarop de theorieën elkaars complement zijn, is het belang dat gehecht wordt aan de formele relatie die geacht wordt te bestaan tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Terwijl de theoretische systemen van economen doorgaans bestaan uit één of meer continue functies die het gedrag van groepen mensen beschrijven, voelt de traditionele criminoloog zich beter op zijn gemak met discontinue functies, concentreert hij zich op het individu.

Er zijn nog meer voorbeelden te geven van het complementaire karakter van de traditionele criminologische en de economische aanpak bij het verklaren van criminaliteit en het gedrag in de strafrechtspleging, maar het punt is nu wel duidelijk: vanwege de tegengestelde wereldbeschouwing van de twee disciplines zijn hun

criminologische theorieën duidelijk verschillend, maar toch, ondanks dit fundamentele filosofische verschil zijn de theorieën niet met elkaar in tegenspraak op een zodanige manier dat zij elkaar uitsluiten. Samen kunnen zij de studies van criminaliteit en strafrechtspleging verrijken.

Methodologie

Economen gebruiken twee vormen van bewijsvoering: deductief en inductief. Op basis van buitengewoon weinig veronderstellingen, waaronder rationaliteit, vrije keuze, communicatie tussen de handelende personen etc., kunnen zij een puur deductieve, abstracte, maar zinvolle, realistische en verbazend mooie beschrijving geven van individueel en collectief gedrag. De toepassing van deze methodologie op gedrag zoals inkomensbesteding, de keuze van individuen tussen werk en vrije-tijdsbesteding en de beslissing van bedrijven over prijzen heeft veel succes gehad bij het verklaren en voorspellen van dergelijk gedrag en zou de bewondering van andere sociale wetenschappen moeten opwekken.

19

Natuurlijk is zo'n deductief systeem geheel afhankelijk van de axiomatische basis, want de veronderstellingen die er de basis van vormen zijn zelf niet falsificeerbaar. Maar zolang de axioma's een getrouw beeld geven van een bepaald aspect van de werkelijkheid, kunnen zinvolle en valide conclusies over die werkelijkheid worden getrokken.

De micro-theorie van de economen kan dus het beste worden toegepast op die situaties in het veld van de criminaliteit en het strafrechtsbedrijf, waarin zich een grote variatie in geldelijke winst en verlies voordoet of in winst en verlies die in geld kunnen worden uitgedrukt. Zo hebben de economen in tien jaar tijd een solide mathematische theoretische basis ontwikkeld voor de stelling dat sancties via afschrikking omgekeerd gerelateerd zijn aan de misdadafcijfers.

Ook hebben zij geprobeerd de prijs te bepalen van gedrag dat samenhangt met slachtofferloze criminaliteit. Tenslotte kunnen economen een bijdrage leveren aan het strafrechtelijk systeem op het punt van kosten, efficiency, e.d.

Er is wel enige overlapping tussen het werk van

economen en criminologen (in het bijzonder op het punt van de afschrikking) maar over het algemeen kunnen economen en traditionele criminologen binnen hetzelfde terrein ieder die onderwerpen uitzoeken die hun het beste liggen en is er geen reden tot strijd. De keuze is groot genoeg.

Daarnaast hebben de economen nog een inductief systeem, de econometrie.

De methodologie van de econometrie, waarbij er naar gestreefd wordt om met zo gering mogelijk vooroordeel en een zo klein mogelijke fout, ramingen uit te voeren binnen een theoretisch systeem, kan buitengewoon goed toegepast worden op empirisch criminologisch onderzoek, waarbij vaak gewerkt wordt met complexe-causale systemen.

Recent onderzoek met gebruik van het economisch paradigma

20

Er is de laatste vijftien jaar veel economisch onderzoek naar criminologische onderwerpen gedaan en er is ook veel over gepubliceerd. Onderwerpen waarop deze onderzoeken betrekking hebben zijn o.a.:

1. De keuze voor de criminaliteit. Er zijn theoretische modellen ontwikkeld die verklaren waarom mensen kiezen voor crimineel gedrag. Ook de afschrikkingstheorieën zijn vanuit het gezichtspunt van de econoom bekeken.
2. De relatie tussen economische status en keuze voor crimineel gedrag. Een verband tussen deze beide heeft natuurlijk belangrijke implicaties voor het beleid.
3. De toepassing van de micro-economische theorie aangaande de optimale besteding van middelen aan verschillende taken en diensten van het strafrechtelijk systeem.
4. De toepassing van produktietheorieën op bijv. politie en rechterlijke macht.
5. De toepassing van theorieën over marktgedrag op bijv. de heroïne markt en de activiteiten van de georganiseerde misdaad.*

Wat is nu de plaats van de economie?

In het voorgaande is betoogd dat hoewel de filosofie van de economen fundamenteel

* Het oorspronkelijke artikel bevat een vrij uitvoerig overzicht van deze onderzoeken en gaat vergezeld van een literatuuropgave.

verschilt van die van de traditionele criminologen, de tweehonderd jaar oude economische wetenschap toch de middelen ter beschikking heeft om een belangrijke bijdrage te leveren aan het begrijpen van criminaliteit en strafrechtspleging. We kunnen ook stellen, dat zij die zich sociale wetenschapper noemen (en dus ook traditionele criminologen) verplicht zijn tot een onbevangen en objectieve speurtocht naar de waarheid en dat zij dus open moeten staan voor minderheidsstandpunten. Dit brengt wel een bepaald risico voor onenigheid en onzekerheid met zich mee, maar zal op den duur voordeel opleveren. Om te beginnen zou men, vanuit een Marxistisch of Hegeliaans perspectief tot een meer verfijnde filosofische synthese kunnen komen die het natuurlijke produkt is van het samenkomen van deze ongelijke gedachtenwerelden. Verder zou men zich de ontwikkeling kunnen voorstellen van een meer waarheidsgetrouw beeld van het menselijk gedrag, dat ontstaan is door een kruisbestuiving van ideeën.

21

Wat kunnen economen nu bieden voor de opleiding van de toekomstige criminoloog? Of men het met het voorgaande eens is of niet, de criminologiestudent moet in elk geval het bestaan van de economie erkennen en de taal er van leren begrijpen. Er is inmiddels zo veel economische research voorhanden in het criminologisch veld, dat de criminoloog sowieso een elementair begrip van de economie moet hebben, omdat hij anders de redeneringen van de economen niet kan begrijpen en ook niet kan weerleggen.

Tenslotte moeten criminologie-studenten beseffen dat door open te staan voor de economische wetenschappen, zij hun kennis kunnen verrijken en hun technische vaardigheden kunnen vermeerderen.

Hoewel de filosofische verschillen te diep zijn om een harmonische relatie te verzekeren, maken de complementaire trekken van de theorie en de methodologie een verstandshuwelijk tussen de traditionele criminologie en de economie niet alleen mogelijk, zij moedigen het zelfs aan.

Zo'n huwelijk zou, als het tot stand kwam, voordeel brengen voor de beide families. Het zou ze eer aan doen.

Behandeling van klachten van gedetineerden*

door Gillian Douglas

23

In dit artikel worden de van overheidswege vastgestelde procedures besproken inzake het beklagrecht van gedetineerden tegen beslissingen van gevangenisautoriteiten in Engeland en Wales, Zweden en Denemarken.** De twee Scandinavische landen worden in dit artikel vergeleken met Engeland, aangezien deze landen beschikken over een progressief strafrechtelijk beleid. Daarnaast omdat hier vrij vaak een beroep gedaan wordt op de ombudsman die klachten behandelt tegen de overheid. Een dergelijke vergelijkende studie kan inzicht verschaffen in de gemeenschappelijke factoren op dit specifieke terrein en kan nieuwe ideeën aandragen. Benadrukt dient echter te worden dat de procedures in verschillende landen ontwikkeld zijn op basis van de daar heersende omstandigheden, waarbij meespeelt de economische situatie en de visie van de overheid op criminaliteit en straffen. De wegen waarlangs de beslissingen van gevangenisautoriteiten worden aangevochten kan men indelen in twee categorieën: procedures binnen het kader van gevangenisbeheer (interne procedures) en procedures die daarbuiten liggen (externe procedures). Men zal zien dat beide categorieën worden benut in alle drie de landen, dat hun bruikbaarheid en uitwerkingen echter verschillen.

In de eerste plaats wordt bekeken in welke mate de drie stelsels het gedetineerden mogelijk maken klachten in te dienen. In hoeverre wordt hun toegang verschaft tot informatie en overwegingen

* Dit is een verkorte weergave van: *Dealing with prisoners grievances.*

In: *British journal of criminology*, 24e jrg., nr. 2, april 1984.

** Voor een overzicht van de Nederlandse situatie kan verwezen worden naar: *Klagers achter slot en grendel; een evaluatie van het functioneren van de gewijzigde beklagregeling voor gedetineerden*, door G. Ploeg en J. Nijboer. Groningen, Kriminologisch Instituut, 1983.

m.b.t. de beslissingen waartegen zij willen ageren en in welke mate hebben zij de mogelijkheid te corresponderen met personen of instanties buiten de gevangenis om advies of hulp te verkrijgen.

Voorwaarden voor het indienen van klachten

a) Het verstrekken van informatie aan de gedetineerde

In Engeland heeft een gedetineerde geen recht van toegang tot zijn dossier om te kijken of een beslissing gebaseerd is op juiste informatie. Het overgrote deel van de regelingen die hem raken is geheim, en heel vaak zal hem de reden van een bepaalde beslissing niet meegegeeld worden. Zelfs daar waar geen sprake is van geheimhouding is men geneigd de redenen kort zonder toelichting te formuleren.

24

Dit is geheel anders in *Zweden* waar de Wet op de vrijheid van drukpers van 1949 bepaalt, dat 'officiële' stukken (afkomstig of in bezit van gemeentelijke of centrale overheid) openbaar zijn voor het publiek. Het gevolg is dat elke betrokken partij het geschreven materiaal mag inzien dat de basis vormt voor het standpunt van de desbetreffende instantie. Op grond hiervan mag een gedetineerde zijn dossier inzien om te kijken of de daarin voorkomende informatie juist is. De Directie Gevangeniswezen (Kriminalvårdsstyrelsen, hierna KVS) heeft bovendien de gewoonte om beslissingen met redenen te omkleden.

De *Deense* wet op de informatievoorziening uit 1970 is niet zo vergaand als de Zweedse wetgeving. Een individu mag de stukken inzien die betrekking hebben op zijn zaak, maar niet wanneer het 'intern werkende' stukken betreft waaronder ook vallen beoordelingen en aanbevelingen. Niettemin is het principe van vrije toegang hiermee op z'n minst vastgelegd.

In Denemarken voorziet het Reglement op de behandeling in detentie in het recht voor gedetineerden om te worden geïnformeerd over beslissingen genomen t.a.v. hun positie en over de overwegingen die tot de beslissing hebben geleid. Daarnaast dienen zij de gelegenheid te krijgen hun eigen mening kenbaar te maken. Uit bestuurlijk oogpunt bekeken zou een gedeti-

neerde eerder geneigd zijn een beslissing aan te vechten naarmate hij meer is geïnformeerd en om zijn mening is gevraagd. Aan de andere kant kan men stellen dat een gedetineerde een beslissing wel eens gemakkelijker zou kunnen accepteren wanneer hij van de achtergronden op de hoogte is gesteld en in de gelegenheid is gesteld zijn visie kenbaar te maken. Het zou bovendien ook wel eens bevorderlijk kunnen zijn met het oog op zijn resocialisatie aangezien hij op deze wijze enige zeggenschap en invloed krijgt in datgene, wat met hem in de gevangenis gebeurt.

b) Het toestaan van correspondentie

25

Een gedetineerde die ontevreden is over de omstandigheden waarin hij zijn detentie dient te ondergaan, of die gelooft dat een onredelijke beslissing is genomen welke deze omstandigheden beïnvloedt, wil mogelijk om allerlei redenen zijn mening hierover uitdragen aan de buitenwereld. Hij zou wellicht advies willen vragen over mogelijke oplossingen of zich willen beklagen bij een onpartijdige instantie, bijv. een rechtbank; een andere mogelijkheid is dat hij lucht zou willen geven aan zijn verontwaardiging of een onrecht wereldkundig zou willen maken. De regels die het terrein van deze communicatie met de buitenwereld dienen te beheersen worden dan van cruciaal belang.

De werkelijk draconische *Engelse* regels met betrekking tot censurering, klaarblijkelijk ontworpen om te voorkomen dat enige klacht over een gevangenis naar buiten wordt geventileerd, zijn zwaar gekritiseerd door de Europese Commissie voor de Mensenrechten in de zgn. 'Silver-zaak' (1981) en later overgenomen door het Europese Hof voor de Mensenrechten. De Commissie was van mening dat in het bijzonder op drie punten m.b.t. censuur, artikel 8 van het Europese Verdrag voor Mensenrechten was aangetast.

In de eerste plaats moest de gedetineerde interne klachtenprocedures doorlopen voordat hij zijn beklag kon doen bij een parlementslid, de door het parlement aangestelde ombudsman of een advocaat. Omdat gebleken was dat interne procedures zeer langzaam kunnen

verlopen werd het naar buiten brengen van klachten ernstig vertraagd.

In de tweede plaats konden eenvoudig geen klachten worden verzonden naar derden (behalve naar de Europese Commissie). En in de derde plaats mochten gedetineerden alleen corresponderen met familie of vrienden, tenzij de minister anders toestond.

Nadat de Commissie bovengenoemde beperkingen in strijd met het Verdrag had verklaard werd het huishoudelijk reglement m.b.t. het voeren van correspondentie gewijzigd en mogen gedetineerden nu extern hun klacht indienen mits zij hun klachten tegelijkertijd intern ventileren. Zij mogen schrijven — en daarbij hun beklag doen — naar welke persoon of organisatie dan ook tenzij de correspondent door de overheid gezien wordt als iemand die onmiskenbaar een serieuze bedreiging vormt voor de veiligheid of rust binnen de gevangenis. Ondanks dat deze veranderingen een aanzienlijke verbetering vormen t.o.v. de vroegere situatie, kan er nog steeds kritiek op uitgeoefend worden.

26

Ten eerste betekent dit een verandering van het huishoudelijk reglement en niet (hetgeen ingrijpender zou zijn) van de Gevangeniswet. In de tweede plaats bepaalt de Gevangeniswet dat het een disciplinaire overtreding is om een valse of kwaadwillige beschuldiging te uiten tegen een bewaarder. Een gedetineerde zal hierdoor terughoudend zijn om interne beklagprocedures te hanteren uit angst voor mogelijke disciplinaire consequenties.

En tenslotte is de Directie Gevangeniswezen niet erg terughoudend met beslissingen dat een persoon of organisatie een bedreiging vormt voor de veiligheid of rust, zodat correspondentie niet mag plaatsvinden.

Een zeer duidelijk onderscheid doemt op indien men de situatie in Zweden en Denemarken bekijkt. Hun liberale gevangenisregiems gaan gepaard met liberale regels op de censurering. De beperkingen die er zijn, zijn er alleen om ontsnappingsplannen of criminele activiteiten binnen of buiten de inrichting te ontdekken, in het bijzonder het binnensmokkelen van drugs. Er zijn geen pogingen gedaan om te voorkomen dat klachten naar

buiten worden geventileerd. Integendeel het is te verwachten dat gedetineerden zullen klagen over hun omstandigheden.

Zij kunnen zoveel brieven schrijven als zij willen en kunnen communiceren per telefoon. Er is dienovereenkomstig geen belemmering om hun mening naar buiten kenbaar te maken en om steun te zoeken bij het doorzetten van hun grieven.

Interne procedures

a) Het overbrengen van grieven naar een hoger geplaatst ambtenaar

Alle drie de stelsels geven de gedetineerde het recht zijn beklag te doen bij een ambtenaar die hoger in rang is dan degene die in eerste instantie beslist heeft.

27

In *Engeland* kan een gedetineerde verzoeken om in contact te treden met de directeur om een verzoek of klacht in te dienen. Hij kan ook vragen om contact met de regionaal directeur of zijn vertegenwoordiger die periodiek de gevangenen in de regio bezoekt, iemand van de medische dienst of de aalmoezenier. Daarnaast kan een gedetineerde een aanklacht indienen bij de minister. Er is weinig bekend over de werking van deze middelen. Uit diverse bronnen blijkt dat de behandeling meestal traag verloopt en, omdat de directeurs terughoudend zijn in het verrichten van pionierswerk, moeten gedetineerden hun toevlucht zoeken tot de Home Office (Ministerie van Binnenlandse Zaken) voor welk verhaal of verzoek dan ook. Ongeveer eenderde van de klaagschriften blijkt te gaan over disciplinaire straffen. De minister fungeert dan als beroepsinstantie voor de directeur of de commissie van toezicht, die een uitspraak doet in disciplinaire aangelegenheden. Een gedetineerde heeft niet het recht op juridische vertegenwoordiging in zaken van interne aard zoals m.b.t. de voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) of disciplinaire aangelegenheden. De laatste tijd zouden toegenomen conflict-situaties tussen het bewarend personeel en de directie ertoe geleid hebben dat de directeurs gedwongen worden om beslissingen te nemen uit angst voor acties.

In *Zweden* is het een algemeen beginsel van administratief recht of gewoonterecht dat iemand in beroep kan gaan bij een hoger aangesteld persoon. De meeste beslissingen m.b.t. gedetineerden worden genomen of door de directeur of door de regionale directeur, ofwel zij worden genomen en bekrachtigd door de KVS (Directie Gevangeniswezen) zelf. De gevangenen in *Zweden* zijn verdeeld in *lokale* gevangenen, gebundeld tot dertien regio's met aan het hoofd de regionaal directeur, en *landelijke* gevangenen, in het algemeen bestemd voor gedetineerden met een straftijd van meer dan een jaar, waarvan de directeurs op gelijk niveau staan met de regionale directeurs. Over disciplinaire aangelegenheden worden beslissingen genomen door de directeur, maar wanneer hij kiest voor de straf van verlenging van de detentie met extra dagen, dan moet dit bekrachtigd worden door de KVS. Directeurs beslissen ook over verlof. Indien men te laat terugkeert van verlof kan de tijd die men te lang is weggebleven in mindering worden gebracht op de reeds uitgezeten detentietijd, maar dit is alleen voorbehouden aan de KVS. Over overplaatsing wordt voor de lokale gevangenen op regionaal niveau beslist, voor de landelijke door de KVS. Als de gedetineerde niet tevreden is over de beslissing van de KVS, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep genomen, kan hij in beroep gaan bij het administratief gerecht voor beroepsaangelegenheden, de 'Kammarätten' (KR). Deze instantie zal hieronder worden besproken, maar dient structureel gezien te worden als de hoogste beroepsinstantie voor overheidskwesties in *Zweden*.

In *Zweden* is een gedetineerde in theorie vrij om juridisch advies te zoeken en om zijn advocaat te vragen hem te vertegenwoordigen in een zaak, maar dit gebeurt in de praktijk maar zelden. Dit hoofdzakelijk vanwege de kosten, aangezien bij interne beroepsaangelegenheden niet voorzien is in een toevoeging (wel bij een beroep op de KR). Daar komt nog bij dat advocaten onervaren zijn op dit terrein en daarom in beperkte mate van nut zijn.

In het *Deense* gevangeniswezen ontbreekt op

regionaal niveau iemand in de bestuurlijke hiërarchie. Gevangenisdirecteuren hebben hier een hoge status, vergelijkbaar met rechters, officieren van justitie en politiecommissarissen. De Directie Gevangeniswezen neemt de belangrijke beslissingen t.a.v. gedetineerden met een straftijd van 5 jaar of langer, zoals m.b.t. VI, overplaatsing naar een open gevangenis of verlof; in alle andere gevallen beslist de gevangenisdirecteur. Gedetineerden moeten eerst hun beklag doen bij de directeur alvorens zij zich kunnen wenden tot de Directie Gevangeniswezen. Dit is te vergelijken met de eis in Engeland dat klachten zullen worden bekeken door de directeur om te kijken of hij een oplossing kan vinden zonder dat de Home Office erbij betrokken behoeft te worden. De Directie Gevangeniswezen zal zelden afwijken van een beslissing van de directeur. Dit is te verklaren, omdat directeuren hebben gewerkt op het departement voordat zij op hun post binnen de gevangenis zijn geplaatst en zij worden uit dien hoofde als vertrouwde collega's gezien. Evenals in Zweden is rechtsbijstand alleen in theorie mogelijk.

Het voornaamse gebrek in alle drie de landen lijkt te zijn de weerzin bij een hogere ambtenaar om tot een andere beslissing te komen dan zijn collega, tenzij de laatste apert buiten zijn boekje is gegaan. Deze weerzin kan verklaard worden uit de druk die op de hogere ambtenaren uitgeoefend wordt van verschillende kanten.

b. Gedetineerdenraden

Een middel waarmee meer zou kunnen worden bereikt kan de vorming van 'gedetineerdenraden' zijn. De hoofddoelstelling hiervan is om meer invloed te krijgen op de besluitvorming en dit kan op tweeërlei wijze leiden tot een betere behandeling van klachten. In de eerste plaats kunnen de vertegenwoordigers van de gedetineerde in de raad een klacht collectief aanpakken en kunnen zij proberen in de praktijk een verandering tot stand te brengen. In de tweede plaats kan de vertegenwoordiger optreden als een tussenpersoon voor een gedetineerde bij het indienen van een persoonlijk verzoek of een klacht.

In *Engeland* bestaat een dergelijk orgaan niet. Mogelijk bestaat de angst dat dit zou uitgroeien tot een vakbond met voor het management vervelende consequenties.

In *Zweden* is het 'binnen de grenzen van regels en afspraken m.b.t. het gevangeniswezen' toegestaan dat de gedetineerden op passende wijze overleg voeren met de directie van een inrichting over aangelegenheden van gemeenschappelijk belang voor de bevolking. Daarnaast mogen zij vergaderingen houden om zulke aangelegenheden te bespreken. Desalniettemin acht men deze bevoegdheid van beperkt nut. In de eerste plaats betekent overleg hier veel meer advies dan onderhandelen. In de tweede plaats hangt de inhoud van de bevoegdheid af van de grenzen die worden bepaald door regels en afspraken. De verwachting was dat binnen zo'n raad de gedetineerdenvertegenwoordigers aan één tafel zouden zitten met de directeur en de staf. Dergelijke raden zijn momenteel een aflopende zaak in Zweden.

30

Het beeld in *Denemarken* wijkt hier enigszins van af. Men heeft bepaald dat 'gedetineerden de gelegenheid zullen hebben algemene zaken in relatie tot hun verblijf in detentie te bespreken of te beïnvloeden ofwel door gekozen vertegenwoordigers of op andere wijze'. Een circulaire beperkt dit in die zin dat uitgesloten worden van bespreking onderwerpen m.b.t. individuele gedetineerden of individuele stafleden. Dit waarschijnlijk om gedetineerdenvertegenwoordigers ervan te weerhouden om namens individuele gedetineerden klachten door te zetten. Het gebeurt echter wel dat een soepele directeur de vertegenwoordigers toestaat deze rol te vervullen. Men kan concluderen uit de Zweedse en Deense ervaring dat het welslagen en het nut van de gedetineerdenraden afhankelijk is van het enthousiasme van de directeur en de staf, en bovendien van de wil van de gedetineerden het beoogde doel na te streven zonder tevens voordeel te trekken uit hun speciale positie voor persoonlijke doeleinden.

c. Commissie van Toezicht

Het Engelse stelsel kent organen die controle en

toezicht uitoefenen op de beslissingen van de gevangenisautoriteiten. Elke gevangenis kent zijn commissie van toezicht bestaande uit vertegenwoordigers van de plaatselijke gemeenschap. Daartoe behoren tenminste twee lekenrechters. Het is hun taak zich op de hoogte te stellen van de gevangeniscondities, het beheer van de gevangenis en de behandeling van de gedetineerden. Zij moeten elke aangelegenheid onderzoeken en rapporteren, waarover de minister een onderzoek vraagt; zaken, waarbij dit nodig is, onder de aandacht brengen van de directeur en rapport uitbrengen aan de minister over alles wat in hun ogen raadzaam is of niet in orde is. Daarnaast hebben zij twee andere taken. In de eerste plaats stellen zij zich op de hoogte van de meest serieuze disciplinaire straffen tegen gedetineerden en in de tweede plaats dienen zij elke klacht of verzoek aan te horen van een gedetineerde. Leden van de commissie dienen de gevangenis regelmatig te bezoeken en een gedetineerde kan altijd met hen praten als zij een bezoek afleggen. Zij hebben toegang tot elk deel van de gevangenis en er mogen geen gegevens voor hen worden achtergehouden.

De commissies schijnen echter niet effectief met de klachten om te springen. Hun handelwijze varieert van het op hun rondgang af en toe stilhouden bij een gedetineerde om terloops enige woorden te wisselen tot het houden van vaste spreekuren. Soms laat men de gedetineerde voor een commissie van maar liefst twintig personen verschijnen, hetgeen vrijuit praten er niet gemakkelijker op maakt. Gebleken is dat gedetineerden weinig succes verwachten van beklag bij commissieleden omdat zij aannemen dat de commissies partij kiezen voor de autoriteiten.

Ja zelfs geeft de veelvuldige toepassing van deze functie zelf aanleiding tot klachten van gedetineerden.

Zoals het Europese Hof onderkende in de 'Silver-zaak' hebben de commissies gelimiteerde bevoegdheden om klachten te behandelen, omdat ze uitsluitend in staat zijn verslag uit te brengen of aanbevelingen te richten tot de directeur of het departement en de bevoegdheid missen bindende instructies op te leggen aan de staf.

Onlangs zijn in *Zweden* voorstellen gedaan om op dezelfde wijze als in Engeland commissies van toezicht in het leven te roepen. Deze zouden de commissie van toezicht dienen te vervangen die momenteel beslist over VI en verlof voor gedetineerden met een straftijd van minder dan één jaar. Deze commissies zouden de rol krijgen van vertegenwoordigende comités die fungeren als plaatselijke inspecteurs van de inrichtingen.

Externe klachtenprocedures

We hebben gezien dat interne klachtenprocedures slecht functioneren in die zin dat zij traag kunnen verlopen, een gedetineerde blootstellen aan disciplinaire sancties en het de autoriteiten mogelijk maken eigen rechter te spelen. Dit is de oorzaak dat gedetineerden zeer vaak zullen willen klagen bij een instantie buiten de detentiesfeer om.

32

a) Rechtbanken

De voornaamste externe wettelijk geregelde procedure voor het indienen van klachten is het ondernemen van gerechtelijke stappen, maar rechtbanken in de drie landen zijn in het verleden terughoudend geweest de zaak te behandelen op verzoek van een gedetineerde. Dit is misschien gedeeltelijk te verklaren door de onzekere juridische status van regels m.b.t. gedetineerden.

In *Engeland* zijn deze o.a. opgenomen in de Gevangeniswet van 1952, de Gevangenismaatregel van 1964 en huishoudelijke reglementen en instructies bij wege van circulaire, opgesteld door de Directie Gevangeniswezen. Het is onduidelijk of een gedetineerde een eis tot schadevergoeding kan indienen wegens het niet nakomen van een geschreven plicht. In ieder geval is de rechtbank bevoegd te verklaren dat de gevangenisautoriteiten hun wettelijke bevoegdheden hebben overschreden en om elke beslissing genomen uit hoofde van die bevoegdheid te vernietigen. Daarnaast is zij bevoegd te toetsen of de Gevangenismaatregel zelf in strijd is met de hogere regeling. Indien het al onzeker is over welke oplossingen de gedetineerde beschikt t.a.v. een overtreding van de Gevangenismaatregel, is het op zijn minst twijfelachtig of hij kan ageren tegen overtreding van het

huishoudelijk reglement o.g.v. onrechtmatige daad of bij wege van gerechtelijke herziening. Dezelfde verwarde situatie bestaat in zowel *Zweden* als *Denemarken*. In beide landen is de juridische kracht van de bestaande regels discutabel. Het komt steeds meer voor in alle drie de landen dat regels opgesteld worden door de gevangenisautoriteiten die niet rechts-geldig en dus nietig zijn. Zoals we gezien hebben bij de 'Silver-zaak' heeft het echter weinig zin een beroep te doen op strijdigheid met het Europese Verdrag op de Mensen-rechten. Sinds kort echter heeft het Hof van Beroep in Engeland bepaald dat disciplinaire beslissingen van commissies van toezicht en van de directeur, die in strijd zijn met regels van gewoonterecht, vernietigd moeten worden. Bij beslissingen van andere aard hebben de gerechten zich op grote schaal ertoe beperkt te verwijzen naar de disciplinaire procedures. Zelfs als de rechtbank zich ontvankelijk verklaart zal dit weinig nut hebben indien de gedetineerde wordt verhinderd zijn zaak aan-hangig te maken. In Engeland moet een gedetineerde zich laten vertegenwoordigen door een advocaat om een proces te kunnen aan-spannen. Tenzij hij vermogend is zal hij om een toevoeging vragen. Wanneer echter het plaatse-lijke rechtsbijstandcomité, dat over de toe-voeging beslist, de voorgestelde actie als te onbetekenend of te ingewikkeld beschouwt, zal het de toevoeging weigeren.

In *Zweden*, zoals reeds besproken, kent men de administratieve gerechten van beroep (de KR). Er zijn vier van deze gerechten, die samen zo'n 30.000 zaken per jaar behandelen. Eén van deze gerechten behandelt beroep op uitspraken van de KVS en van de totale caseload van ongeveer 5700 zaken per jaar zijn 600 zaken beroeps-zaken door gedetineerden. Maar één tot twee procent van deze beroepszaken verloopt succesvol. Toch is het overgrote deel van deze zaken, hoofdzakelijk betreffende disciplinaire straffen of het weigeren van verlof, geenszins onbelangrijk. Onderzoek heeft uitgewezen dat de mate waarin verlof wordt toegekend meer samenhangt met de vraag of een inrichting open of gesloten is, of een lokaal of landelijk karakter draagt, dan met het feit, dat de verlof-

regels worden overtreden. Dit maakt dat gedetineerden een weigering tot het toekennen van verlof vaak onredelijk vinden. Toch schijnt het er de KVS en de KR weinig aan gelegen te zijn hier meer uniformiteit in aan te brengen. Dat gedetineerden weinig bereiken bij een beroep op de KR doet vermoeden dat het gevangenisbeheer in Zweden goed functioneert ofwel, en dat ligt meer voor de hand, dat de KR vindt dat het niet haar taak is beslissingen aan te vechten zolang deze binnen de grenzen van de wet worden genomen. Dit schijnt gedetineerden er toch niet van te weerhouden in beroep te gaan en van hun standpunt uit gezien hebben ze ook niets te verliezen. De KR kan een beslissing bekrachtigen, wijzigen of vernietigen, maar zij kan geen schadeloosstelling verlenen en dus zou een gedetineerde zich moeten wenden tot de burgerlijke rechter om dit te bereiken. In de praktijk wordt een dergelijk verzoek niet ingewilligd. Beroep tegen beslissingen van de KR is mogelijk bij het Hoogste Administratieve Gerecht, maar dit behandelt overwegend gevallen van algemeen belang en neemt weinig zaken in behandeling die gedetineerden betreffen.

Denemarken kent evenals Engeland geen stelsel van administratieve rechtbanken. De gewone gerechten zijn zelfs zorzuldiger geweest in het aanhoren van zaken, aangebracht door gedetineerden, dan hun Engelse tegenhanger, maar er zijn tekenen die er op wijzen dat ook hun houding aan het veranderen is. Rechtbanken in alle drie de landen kunnen terughoudend geweest zijn in het verleden om gedetineerenzaken aan te horen uit angst overspoeld te worden door honderden klachten van gedetineerden die 'niets beter te doen hebben dan het de staf moeilijk te maken'. Deze mening schijnt af te nemen nu gerechten zich realiseren dat ze plicht hebben de rechten te beschermen van alle burgers, zowel binnen als buiten de gevangenis. Trouwens, financiële grenzen en het feit dat om een toevoeging gevraagd dient te worden zorgen ervoor dat de meest ingewikkelde zaken de rechtbank niet bereiken (behalve in Zweden waar deze een probleem kunnen vormen voor de KR). De zaken die wel doorkomen roepen i.h.a. belang-

rijke vragen op over het beheer van de gevangenen, iets dat de gerechten toch eens zouden moeten overwegen. Het groeiend beroep op de gerechten, in het bijzonder in Engeland, doet vermoeden dat gedetineerden zeker de behoefte hebben aan een dergelijk klachtenkanaal.

b) De ombudsman

Alle drie de landen kennen de persoon van de 'ombudsman' die klachten onderzoekt tegen de overheid gericht; de goede naam van de Scandinavische Ombudsman heeft zelfs direct geleid tot de instelling hiervan in Groot-Brittannië. De functie van deze figuur is echter meer bedoeld als controle op bestuurlijk handelen dan als klankbord voor getroffen individuen.

In Engeland moet de ombudsman zich bezighouden met de manier waarop een overheidsbeslissing tot stand is gekomen en minder met de gronden waarop deze is genomen. Dit doet de waarde verminderen voor de individuele klager die immers door de beslissing zelf wordt getroffen en niet door de totstandkoming daarvan.

De door sommigen geuite kritiek op het feit, dat klachten eerst ingediend moeten worden bij een parlementslid, die ze dan doorzendt aan de ombudsman en dusdoende als 'filter' fungeert is deels opgelost, doordat gedetineerden nu ook rechtstreeks kunnen schrijven en wel in die gevallen, waarin het parlementslid de klacht doorstuurt en deze externe procedure, zoals hierboven beschreven, reeds tegelijkertijd met de interne procedurele gang mag worden opgestart. Het geringe aantal klachten dat de ombudsman bereikt wordt geweten aan het weinig publiekelijk bekend zijn van het instituut, zeker wanneer men dit vergelijkt met Scandinavië.

Daar komt nog bij dat de ombudsman slechts aanbevelingen kan doen en de schuldige kan kritiseren maar geen gerechtelijke stappen kan ondernemen noch compensatie kan eisen. Wat ook de redenen mogen zijn voor het gebrek aan populariteit van de ombudsman, feit blijft dat in 1981 slechts 39 klachten door hem werden ontvangen, gericht tegen het Ministerie van Binnenlandse Zaken (waartoe de Directie Gevangeniswezen behoort) en slechts twaalf

klachten van gedetineerden voor nader onderzoek. En dit op een totale gevangenisbevolking van 43.000!

De verdienste van de ombudsman is de zorgvuldigheid, waarmee hij de bij hem aangebrachte zaken aan een onderzoek onderwerpt. Het onderzoek naar de weinige zaken m.b.t. gedetineerden heeft in ieder geval opgeleverd, dat ze door de ombudsman op een zeer hoog niveau binnen het departement besproken zijn in aanwezigheid van de onder-minister.

Hoewel de ombudsman zelf naar voren brengt dat de departementen ontvankelijk zijn voor zijn aanbevelingen, leiden deze geenszins altijd tot veranderingen. Het kan zijn, dat het gebrek aan resultaat, gepaard gaande met een voorzichtige benaderingswijze het enthousiasme van gedetineerden om hem als kanaal te gebruiken voor hun klachten heeft doen temperen.

36 Bovendien heeft hij ongelukkigerwijze niet de bevoegdheid op eigen initiatief onderzoek te plegen, zodat belangrijke hulpmiddelen tot het ontdekken van wanbestuur hem niet ten dienste staan. De Zweedse justitie-ombudsman, de eerste in de wereld, had aanvankelijk een redelijke invloed op gevangeniscondities, maar heeft momenteel minder zicht op misstanden sinds enige substantiële veranderingen zijn aangebracht. De functies van de ombudsman worden uitgevoerd door vier personen, van wie zich één persoon bezighoudt met het strafrecht inclusief het gevangeniswezen. De taak van de ombudsman bestaat uit het er op toezien, dat wetten en andere regelingen worden opgevolgd door gezagsdragers en dat deze in alle opzichten hun taak goed uitoefenen. Dit toezicht bestaat uit het onderzoeken van klachten van het publiek en het uitvoeren van inspecties hetgeen de ombudsman maakt tot een belangrijk instrument bij het controleren van bestuurs-uitoefening. Sommige van deze inspecties maken deel uit van een regelmatig patroon van bezoeken, andere worden ondernomen op initiatief van de ombudsman als een mogelijke misstand aan het licht komt, bijv. via de media. Het is interessant de werklust van de vier ombudslieden in een land van 8 miljoen inwoners als Zweden is, te vergelijken met die van de ombudsman in *Engeland* met ongeveer 50 miljoen inwoners.

Van juli 1981 tot juli 1982 sloot de ombudsman hier 3427 taken af waarvan 286 de KVS betroffen. Van de 1293 zaken die zonder verder onderzoek bleven waren 41 klachten van gedetineerden. 424 zaken resulteerden in een berisping of andere vormen van kritiek op de autoriteiten, waarvan 42 zaken door gedetineerden aanhangig waren gemaakt. De gemiddelde gevangenispopulatie bedroeg 4000 man. Dit betekent, dat ongeveer 12 procent van alle zaken in enige kritiek uitmondde, in gedetineerdenzaken ongeveer in 14 procent van de gevallen. Het blijkt, dat in Zweden driemaal zoveel klachten succesvol verliepen als in Engeland alleen al door de snelheid waarmee de ombudsman te werk gaat, zodat ook meer klachten behandeld kunnen worden. In Zweden is de ombudsman ook een instantie, waar men veel gebruik van maakt, indien men een klacht wil indienen.

37

Het is onduidelijk of kritiek van de ombudsman in Zweden altijd een verandering in beleid of praktijk tot gevolg heeft. Vóór 1976 kon hij juridische stappen ondernemen tegen elke ambtenaar, die verkeerd had gehandeld. Momenteel kan alleen vervolging ingesteld worden in geval van verduistering, omkoperij, overtreding van zwijgplicht, of een poging tot of daadwerkelijk grove veronachtzaming of verzuim van zijn taak. Ook al kwam het voor 1976 zelden tot vervolging, toch ging er een preventieve werking vanuit, hetgeen nu wellicht is verminderd. In de ogen van gedetineerden heeft de ombudsman het voordeel, dat men geen advocaat nodig heeft om zich te laten vertegenwoordigen, dat men publiciteit krijgt, dat de ombudsman een goede naam heeft en zijn werk op grote schaal wordt gerapporteerd. Aan de andere kant kan hij alleen kritiek uitoefenen, aanbevelingen doen en af en toe een disciplinaire of juridische vervolging beginnen. In ieder geval hebben gedetineerden vertrouwen in het instituut.

De *Deense ombudsman* kan in tegenstelling tot zijn Zweedse collega geen klachten onderzoeken, die niet intern zijn naar voren gebracht en weigert dan ook 30 procent van de klachten op deze grond. Bovendien is hij voorzichtiger in

het kritiseren van de gronden van een beslissing. Een nadeel t.o.v. het systeem in Zweden, waar men werkt met vier ombudslieden is dat gedetineerden sterk afhankelijk zijn van de persoonlijke interesse van degene, die de post bekleedt. Of minder interesse voor gedetineerden echter automatisch leidt tot minder klachten, staat nog te bezien.

Verder blijkt de Deense ombudsman minder zaken te krijgen dan die in Zweden. In dezelfde periode ontving hij 1518 klachten, waarvan er 900 zonder onderzoek bleven. 32 van de onderzochte klachten waren gericht tegen het gevangeniswezen, waarvan er drie resulteerden in kritiek of aanbevelingen. De gemiddelde gevangenispopulatie bedroeg 3500.

Als een controlemechanisme kunnen ombudslieden een belangrijke functie vervullen voor gevangeniszen, als ze tenminste de bevoegdheid hebben zelf onderzoek in te stellen en de gronden van de besluitvorming aan de kaak te stellen zoals in Zweden. De Deense ombudsman en zijn Britse collega schijnen vast te lopen in hun beperkingen en over te weinig doorzettingsvermogen te beschikken om veel effect te kunnen sorteren. Bovendien krijgen zij minder klachten van gedetineerden. De grotere rol van de Zweedse ombudsman is misschien te verklaren door te wijzen op het Zweedse constitutionele systeem, waarin ministers geen verantwoording dienen af te leggen aan het parlement voor hun ambtenaren, die immers autonoom zijn. Dus is de minister ook niet verantwoordelijk voor de activiteiten van de KVS, en kan dit orgaan vrijuit gekritiseerd worden door de ombudsman. In Engeland en Denemarken kan dit ook gebeuren door in het parlement vragen te stellen aan de verantwoordelijke minister. Dit is echter van weinig belang voor de gedetineerde, in het bijzonder in Denemarken, waar we hebben gezien, dat de rechtbank niet toegankelijk is voor klachten en er buiten de ombudsman helemaal geen onafhankelijke instantie is, die toezicht uitoefent op het gebeuren in gevangeniszen.

Conclusie

Tot nog toe heeft de discussie over gevangenis-hervorming zich geconcentreerd op het minder opleggen van vrijheidsstraffen of veranderingen binnen het regiem. In Engeland en de Verenig-

de Staten is er een toenemende aandacht te bespeuren voor de vraag of gedetineerden rechten dienen de hebben. Dit doet de vraag ontstaan in hoeverre het gedetineerden wordt toegestaan aan te vechten wat er met hen gebeurt in de gevangenis, want rechten die men niet kan afdwingen zijn geen rechten. En zelfs daar waar men een opmerkelijke uitbreiding van vrijheden kan constateren, zoals in Zweden en Denemarken, hebben gedetineerden nog genoeg te klagen. Dit hangt natuurlijk met hun situatie samen, maar toch kunnen klachten bepaalde onrechtvaardigheden blootleggen en het kan goed zijn dat er wegen zijn om dergelijke onrechtvaardigheden te corrigeren. In alle drie de landen zijn de bestaande klachtenprocedures op het eerste gezicht niet toereikend. Interne procedures kunnen meer gebruikt worden om het standpunt van de directie te doen handhaven dan om een redelijk resultaat te bereiken. Bureaucratische overwegingen of sociale druk kunnen gaan overheersen. Externe wegen staan niet voldoende open voor gedetineerden, bijvoorbeeld vanwege de beperkte bevoegdheid van de externe instantie. Of door indirecte beperkingen zoals het sporadisch verschaffen van informatie over de zaak, waarop de actie dient te worden gebaseerd. Zelfs waar procedures voorhanden zijn, kan men weerhouden worden door bijv. overwegingen van financiële aard of door de ervaring, dat een actie weinig uithaalt. Deense gedetineerden hebben nog de meest directe beperking om extern hun beklag in te dienen, omdat ze eerst interne wegen moeten volgen alvorens zij zich kunnen wenden tot de ombudsman. Engelse gedetineerden kennen de indirecte beperking van het moeilijk verkrijgen van basisinformatie. De ombudslieden in alle drie de landen bieden in de meeste gevallen een individuele gedetineerde geen adequate oplossing. Maar de belangrijkste belemmering voor een gedetineerde om een klankbord te vinden is toch wel de terughoudendheid waarmee externe instanties hem tegemoet treden, hetgeen in alle drie de landen voorkomt.

Hierachter zit de mening dat gevangenisautoriteiten deskundigen zijn, wier beslissingen niet aangetast dienen te worden door leken. Het is

interessant dat in gebieden waar externe organen denken dat zij ervaring hebben, deze de bevoegdheid hebben gekregen tussen beide te komen (bijv. de Commissie van toezicht in Engeland of de ombudsman in Scandinavië). De vraag hoe met klachten van gedetineerden omgesprongen dient te worden hangt af van de vraag of men autoriteiten met rust wil laten of dat men de positie van gedetineerden zo zwak vindt dat men een goede externe supervisie in het leven wil roepen om mogelijk onrecht te herstellen. Dat de drie onderzochte landen alle een dergelijke voorziening hebben ontworpen doet vermoeden, dat ze de laatste visie aanhangen. Ze hebben echter tot dusverre gefaald dit principe in de praktijk te brengen.

Rechtvaardigheid, sancties en het justice model*

door Gray Cavender

De laatste jaren is er sprake van een herleeft belangstelling voor de beleidsimplicaties van twee enigszins filosofische topics: het karakter van de strafrechtelijke sanctie en het begrip rechtvaardigheid. Men kreeg vanuit de criminologie weer belangstelling voor deze zaken doordat het resocialisatie-ideaal aan zware kritiek bloot kwam te staan en duidelijk niet meer voldeed.

41

Het resocialisatie-ideaal was gebaseerd op de veronderstelling dat crimineel gedrag veroorzaakt werd door factoren waar de persoon in kwestie niets aan kon doen. Deze factoren zouden door deskundigen opgespoord kunnen worden. Vervolgens kon er dan een behandeling gestart worden die het probleem zou verhelpen, zodat zowel de persoon in kwestie als de samenleving gevrijwaard zouden blijven tegen verder crimineel gedrag. Sinds het eind van de 19de eeuw was dit de teneur van het strafrechtelijk beleid totdat er in de jaren '70 zware kritiek kwam op het resocialisatie-ideaal. Men sprak van een ineffektieve methode (met het oog op recidivecijfers) gericht op een beleid dat tot oneerlijke behandeling leidde. De tweede vorm van kritiek richtte zich op het deterministische en 'corrigerende' karakter van het resocialisatiedenken. Doordat de overtreder in feite niet verantwoordelijk gesteld werd voor zijn eigen daden, verloor hij zijn waardigheid en werd een passief object van sociaal beleid. De correctie leidde, onder het mom van welwillendheid, tot ongelijke behandeling en tot een ongehoorde staatsinmenging in iemands leven.

Deze ontwikkeling deed in de Verenigde Staten een nieuw strafbeleid ontstaan. De uitvoering ervan verschilt van plaats tot plaats, evenals de

* Dit is een verkorte weergave van: Justice, sanctioning and the justice model.

In: Criminology, 22e jrg., nr. 2, mei 1984, 9 blz. Blz. 203-213.

theoretische onderbouwing ervan. Niettemin zijn er centrale thema's aan te wijzen. Het belangrijkste punt van overeenstemming is misschien wel, dat een strafrechtelijk beleid gebaseerd moet zijn op een gevoel voor rechtvaardigheid. Het nieuwe beleid wordt dan ook aangeduid als het *'justice model'*.

Het justice model wordt aangekondigd als een hervorming die zal leiden tot herstel van het due-process model en een eind zal maken aan de vele misbruiken die uit het resocialisatiemodel voortvloeiden. Voor onze discussie is daarbij het belangrijkste, dat een soort combinatie van vergelding, afschrikking en insluiting (incapacitation) de rechtvaardiging wordt voor de toebedeelde straf. De hoeksteen voor het justice model wordt echter gevormd door vergelding, door velen liever als 'verdiende straf' (desert) aangeduid. Het komt simpel gezegd neer op de gedachte dat mensen met een gezond verstand straf verdienen als zij de wet overtreden. Ook het nieuwe strafbeleid wordt sterk bepaald door dit soort ideeën over 'verdiende straf'. De naam justice model geeft op zich al aan dat men zoekende is naar rechtvaardigheidsprincipes. Maar het gaat om meer dan alleen een naam. Voorvechters van dit model ontleenen argumenten aan de werken van Kant en Rawls. Beiden schilderen een situatie waarin weldenkende mensen een staat creëren waarbinnen zij geregeerd willen worden en waar zij voordelen van verwachten. Tegenover de lusten staan echter ook lasten: zij nemen de verplichting op zich om de wetten van de staat in acht te nemen. In zo'n situatie is het een kwestie van rechtvaardigheid dat mensen die niet aan hun verplichtingen voldoen gestraft worden.

Het valt toe te juichen dat er gezocht wordt naar een filosofische herwaardering van het strafbeleid. Maar toch moet er wel kritisch gekeken worden naar de implicaties van het justice model. Met name dient men zich te realiseren, dat crimineel gedrag binnen deze filosofische modellen teruggebracht wordt tot een puur individueel afwijken van wettelijke normen. Een dergelijke visie is een belemmering voor verder criminologisch onderzoek. De criminologie immers beschouwt criminaliteit als een sociaal verschijnsel waar zowel het maken van wetten, het overtreden ervan alsook

de reacties daarop deel van uit maken.

Het justice model opnieuw bezien

Het blijkt moeilijk om nauwkeurig vast te stellen wat het justice model nu precies pretendeert te garanderen. Het begrip rechtvaardigheid wordt niet ten volle uitgewerkt. De rechtvaardigingen voor het opleggen van straffen lopen in dit model uiteen van vergelding, afschrikking tot en met insluiting (incapacitation). Onderling zijn ze vaak in tegenspraak en het is uiterst moeilijk deze rechtvaardigingen naar de praktijk toe te vertalen, zodat er dezelfde leemten lijken te ontstaan als bij het resocialisatiemodel.

Het probleem ligt hierin dat rechtvaardigheid een complex begrip is, dat men vanuit verschillend perspectief kan bekijken, met verschillende criteria en implicaties. *Sociale* rechtvaardigheid bijvoorbeeld heeft te maken met de verdeling van lusten en lasten in een samenleving. *Juridische* rechtvaardigheid heeft daarentegen betrekking op de vaststelling van wettelijke normen en de handhaving daarvan door sancties. Deze sancties behelzen het geven van genoegdoening voor aangedaan leed of het opleggen van straf. Procedurele regels zijn binnen dit perspectief dan ook een belangrijk gegeven. Daarnaast vloeien er uit het begrip rechtvaardigheid zaken voort zoals 'gelijke behandeling voor gelijken' en het 'principe van evenredigheid', volgens welk de lusten of lasten die iemand toebedeeld krijgt steeds aan iets kwantificeerbaars afgemeten moeten worden. Er bestaat een zekere spanning tussen de verschillende perspectieven en hun uitwerking. Binnen het justice model wordt aan deze complexiteit weinig aandacht besteed.

Binnen het justice model worden vergelding/verdiende straf in combinatie met afschrikking en/of insluiting (incapacitation) gepresenteerd als een geïntegreerde rechtvaardiging voor de straftoekenning. De redenering luidt, dat elk argument betrekking heeft op een ander aspect van de straftoekenning. Een dergelijke integrale straftheorie wordt geacht een steviger basis aan het strafbeleid te geven dan één enkele rechtvaardiging.

De voorstanders van deze denkwijze gaan echter voorbij aan de bezwaren die men er tegen in kan brengen. Afschrikking en insluiting (incapa-

citation) lijken bijvoorbeeld in zoverre op het resocialisatiemodel dat zij óók instrumenteel van karakter zijn en beloften inhouden voor de toekomst. Bovendien is er steeds meer twijfel te bespeuren m.b.t. de effectuering van afschrikking en insluiting. Onze kennis lijkt te kort te schieten om in dit opzicht precies te kunnen vertellen of we ons gestelde doel kunnen bereiken door de strafoplegging.

De meeste problemen zien we echter in de zware wissel die in het justice model getrokken wordt op het principe vergelding/verdiende straf. Dit principe wordt op tal van manieren uitgewerkt. We noemen hier: het respect voor de individuele waardigheid van de persoon in kwestie door hem als een verantwoordelijk persoon te behandelen, de boete die iemand kan doen door de samenleving genoegdoening te geven, het ongedaan maken van een misdrijf door een straf te ondergaan, en tot slot het herstel van het sociaal evenwicht dat door een misdrijf verstoord geraakt is. De meeste hiergenoemde punten zijn elders reeds voldoende uitgewerkt. Wij willen hier wel dieper ingaan op de argumenten die betrekking hebben op de waardigheid en het evenwicht. Zij vormen immers de essentie van het vergeldingsdenken en het rechtvaardigheidsbegrip zoals men dat in het nieuwe strafbeleid tegenkomt.

44

Kant en het justice model

Veel voorstanders van het justice model ontleen hun vergeldingsdenken aan de stelling van Kant dat een weldenkend mens straf verdient als hij de wet overtreedt. Voor Kant ligt in de wet een belofte van straf voor crimineel gedrag besloten. Behandelt men een misdadiger als een volwaardig persoon dan heeft hij recht op straf. Bovendien behaalt iemand door een misdrijf onterecht een voordeel op medeburgers die zich wel aan de wet houden en verstoort zo het sociale evenwicht. Door straf wordt dit voordeel teniet gedaan en het sociaal evenwicht hersteld.

Men ziet dan echter over het hoofd, dat de wet in het Kantiaanse model per definitie een afspiegeling is van de rechtvaardigheid binnen een bepaalde maatschappelijke context. We komen voor een dilemma te staan als we van het model overstappen naar de werkelijkheid. We merken

dan dat Kant's visie niet klopt met onze sociale werkelijkheid. Onze samenleving wordt gekenmerkt door structurele ongelijkheid die doorwerkt in de verdeling van tal van sociale voor- en nadelen. Met deze ongelijkheden als gegeven kunnen wet en rechtvaardigheid domweg niet samenvallen. Zelfs al wordt de wet goed uitgevoerd, dan nog kan ze geen rechtvaardige samenleving opleveren als er tevoren van een onrechtvaardige situatie sprake was. Zo geldt ook dat sancties geen evenwicht herstellen maar juist de onrechtvaardigheid vergroten, omdat ze vooral toegepast worden op die mensen die al in het nadeel waren.

45

Het dilemma van rechtvaardigheid in een onrechtvaardige wereld, wordt nog groter als het justice model van filosofisch ideaal in strafbeleid omgezet moet worden. De spanning tussen de verschillende gevolgtrekkingen die men uit het begrip rechtvaardigheid kan maken wordt in de praktijk goed zichtbaar, bijv. als we kijken naar de zwaarte van de straf. Houden we bij de bepaling van de strafmaat vast aan het principe 'gelijke behandeling voor gelijken', dan komen we op gespannen voet te staan met een ander principe, nl. dat van 'evenredigheid'. Bij dit laatste laten we de ongunstige omstandigheden, die iemand gekend heeft, een rol spelen bij het bepalen van de strafmaat. In de praktijk komt het er dan ook vaak op neer, dat ongelijken als gelijken behandeld worden. Structurele ongelijkheden worden achter een façade van rechtvaardigheid weggemoffeld. Het is dan ook duidelijk, dat voorstanders van het justice model met hun interpretatie van Kant vooral de juridische definiëring van rechtvaardigheid op het oog hebben. Binnen dit perspectief schenkt men geen aandacht aan de achtergronden waar veel van onze criminaliteit uit voortkomt. Voor zover dit dilemma al onderkend wordt, schuift men het terzijde als niet behorend tot het terrein van het strafbeleid. Hiermee wordt alle onderzoek naar criminaliteit als sociaal en politiek probleem als niet terzake doende ondergraven. Elke theoretische analyse die het verschijnsel criminaliteit in verband tracht te brengen met de structuur van de samenleving wordt daarmee overbodig verklaard.

Rawls en het justice model

Het hoeft ons niet te verbazen dat voorstanders van het justice model dit soort rechtvaardigheidsopvatting onderschrijven. Zij baseren zich op John Rawls' wiens model in veel opzichten op dat van Kant lijkt.

Rawls' theorie omtrent de totstandkoming van de staat is een variant van het 'sociaal contract'. Is dit eenmaal tot stand gekomen, dan zijn de burgers gebonden aan de bijbehorende regels. Rawls brengt weliswaar verbeteringen aan in de sociaal contract-theorie, maar zijn model stelt ons toch voor vele problemen m.n. door zijn rechtvaardigheidsbegrip.

De problematiek van sociale en economische ongelijkheden tracht Rawls te minimaliseren door bepaalde rechtvaardigheidsprincipes toe te passen gericht op de ongelijke verdeling in de samenleving. Zo luidt een van zijn rechtvaardigheidsprincipes dat een ongelijke verdeling van sociaal primaire goederen alleen aanvaardbaar is als deze in het voordeel is van de slechtst bedeeden in de samenleving en gekoppeld is aan banen en posities die voor iedereen in gelijke mate openstaan. Zijn visie op deze voor- en nadelen biedt echter niet veel soelaas. In zijn model wordt het ontstaan van ongelijkheden als acceptabel beschouwd, zij fungeren als prikkels. Nadelige omstandigheden worden enigszins verdoezeld voor de desbetreffenden. Bovendien wordt de relatie tussen ongunstige omstandigheden en crimineel gedrag in dit model niet als terrein van onderzoek gezien. Binnen deze rechtvaardigheidsopvatting komt nog een ander soort criminologisch onderzoek op dood spoor te staan: onderzoek van de wet en het wettelijk apparaat. Zo wordt de aandacht afgeleid van een nadere analyse van de relatie tussen de wet, het wettelijk apparaat en de sociale structuur waar deze deel van uitmaken. Dergelijke analyses zijn overbodig in een model met de vóóronderstelling, dat de wet rechtvaardig is en waarin rechtvaardigheid wordt teruggebracht tot een kwestie van een juiste toepassing ervan.

Zowel Kant als Rawls geven blijk van klassieke 19de-eeuwse liberale ideeën: rationele keuzes, vrijheid en waardigheid, een markteconomie gebaseerd op competitie, en gelijkheid voor de wet. Twee punten komen daarbij naar voren

die voor het strafbeleid relevant zijn maar waaraan door voorstanders van het justice model weinig aandacht geschonken wordt. Het eerste punt is 'gelijkheid voor de wet'. Zowel Kant als Rawls zijn van mening dat een wettelijk systeem rechtvaardigheid garandeert als het op een ieder gelijkelijk toe te passen is. Over de zwakke punten in deze denkwijze hebben we het al gehad.

Het tweede punt raakt aan het rechtvaardigheidsbegrip zoals Rawls dat ontwikkelt. Volgens Rawls spelen twee algemene rechtvaardigheidsprincipes een rol bij de totstandkoming van instituties en wetten: gelijke rechten en een zo eerlijk mogelijke verdeling van ongelijkheid in de samenleving. Aan deze principes wordt een universeel karakter toegekend. Het gaat hier echter om een hypothetisch uitgangspunt, rechtvaardigheid als een formeel ideaal. Een dergelijk formeel ideaal, waarvan men a priori uitgaat, miskent echter de subjectiviteit die in elke samenleving een realiteit is. Ook al is deze werkwijze in de filosofie heel gebruikelijk, men kan er toch wel bezwaren tegen inbrengen.

47

Door velen wordt betoogd dat rechtvaardigheid nooit een dergelijk universeel karakter heeft, maar steeds gesitueerd is binnen een specifieke sociaal-historische setting. Elke poging om rechtvaardigheid universele kwaliteiten toe te kennen is tot mislukken gedoemd.

Dan hebben velen ook nog moeite met de ideeën van Rawls over de aard van de mens en over sociale relaties. Zij zijn een afspiegeling van bestaande sociale verhoudingen en daarom is zijn constructie van een rechtvaardige samenleving niet meer dan een geïdealiseerd spiegelbeeld van onze sociale orde. Zijn rechtvaardigheidsbegrip is dus niet transcendent maar gebonden aan onze sociale structuur.

Voorstanders van het justice model baseren zich ten dele op Rawls, maar bekommeren zich niet om deze belangrijke discussiepunten. Aan Rawls ontleen zij een individualistische rechtvaardigheidsopvatting, met principes die gehanteerd worden door mensen die gericht zijn op hun eigen belang en zich weinig bekommeren om anderen in de samenleving. Ook hangen zij een universeel ideaal aan waardoor rechtvaardigheid van zijn specifieke sociaalhistorische context ontdaan wordt. Binnen dit kader worden crimi-

naliteit en straf een zaak van individuele rationaliteit en verantwoordelijkheid en verliezen zij hun karakter van sociale fenomenen.

Conclusie

Na het uit de gratie raken van het resocialisatiemodel hebben de voorstanders van het justice model haast om de ontstane leemte op te vullen. Daarbij zien zij over het hoofd dat de modellen van Kant en Rawls, waarop zij zich baseren, in veel opzichten complex en discutabel zijn. Met name de kwestie van sociale rechtvaardigheid binnen een sociale structuur die ongelijkheid met zich meebrengt, een fundamentele kwestie, schuiven zij terzijde. Daarmee verwerpen zij elke verdere analyse op dit terrein. Uiteindelijk hebben zij dan ook een strafbeleid te bieden dat eerlijkheid en rechtvaardigheid garandeert maar alleen in illusoire zin. Het justice model moeten we dus niet zien als eind- maar slechts als begin-punt van noodzakelijk filosofisch en criminologisch onderzoek.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Reclassering
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Literatuur-informatie

49

Van de artikelen die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kunnen bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie in beperkte mate kopieën worden aangevraagd.

Ook lezers die geïnteresseerd zijn in literatuur over een bepaald onderwerp, kunnen desgewenst gebruik maken van de diensten van deze afdeling.

In beide gevallen kan men zich schriftelijk of telefonisch wenden tot de afdeling documentatie van het W.O.D.C., Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706553/706555.

Algemeen

1

Engbersen, G., E. van de Beek en R. van der Veen. *30 april 1980 en de journalistiek, kanttekeningen bij het journalistieke perspectief.*

Sociologische gids, 31e jrg., nr. 3, mei/juni 1984, blz. 245-256 (N).

De hypothese dat journalisten meer dan sociologen de chroniqueurs en analytici van hun tijd zijn, wordt door de auteurs onderzocht aan de hand van een summier analyse van de verslaggeving n.a.v. de gebeurtenissen op 30 april 1980 in 12 media; t.w. twee opiniebladen, drie radio-omroepen en zeven dagbladen. Zij concluderen dat de geloofwaardigheid en autonomie van de journalistiek direct verbonden blijkt te zijn met het

streven naar feitelijkheid. Tegelijkertijd is de presentatie van de feiten uiterst divers; de journalistiek werkt nu eenmaal met bepaalde 'common sense' opvattingen over de feiten. Deze oriëntatie van de journalistiek en haar gerichtheid op actualiteit en verkoopbaarheid, geven de auteurs aanleiding hun eerder genoemde hypothese te verwerpen.
Met literatuuropgave.

2

Swaan, A. de. *Handen thuis; over geweldpleging in het huwelijk.*

Sociologisch tijdschrift, 11e jrg., nr. 1, mei 1984, blz. 3-13 (N).

Het artikel is een bewerking van een rede door de auteur in 1983 gehouden voor een congres van het Nederlands Huisartsengenootschap. De auteur ziet geweldpleging in het huwelijk als een ontsporing in het onderling beheer van de drifthuishoudingen, waarbij de partners door onderhandelingen hun zaken geacht worden te regelen. De huisarts krijgt hiermee meestal te maken via vage psychosomatische klachten van patiënten, die bij doorvragen verband houden met de druk die de mensen ervaren in de verhouding met hun levensgezel. Soms is hierbij sprake van zichtbare verwondingen. De arts is in dit soort zaken door zijn eigen achtergrond en levenspatroon vaak niet in staat om de realiteit van de geweldpleging onder ogen te zien.

De auteur vindt dat het probleem van de geweldpleging in intieme relaties ook gezien kan worden als een fase in een relationeel proces; het geweld kan alleen begrepen worden in de context van de onderlinge verhouding van de partners. Hij beschrijft de spiraal van geweldgebruik, schuld en schaamte aan de ene kant en gekwetstheid en verwijt aan de andere kant. Degene die geweld gebruikt is de morele verliezer, dit leidt vaak tot nieuwe uitbarstingen van geweld. De schrijver pleit voor een zo vrij mogelijke sociaal-wetenschappelijke benadering van vrouwenmishandeling, los van de ideologische strijd van sexistische begatellisering en feministisch offensief.
Met literatuuropgave.

3

Wie zorgt er nu eigenlijk voor het slachtoffer? Thema-nummer.

Horizontaal, nr. 4, mei 1984 (N).

Dit nummer geeft een beeld van de activiteiten die concreet vorm geven aan de hulp aan slachtoffers van misdrijven. Er zijn op dit gebied nog tal van vragen te beantwoorden. Een belangrijke vraag is wiens taak het nu eigenlijk is. Een taak van de reclassering, de politie, of van vrijwilligers. Verschillende redactieleden spraken achtereenvolgens met vertegenwoordigers van het Rotterdamse particuliere slachtofferhulpproject (E. de Kluis); de sociale afdeling van de Utrechtse politie (A. Balfourt en E. de Kluis); het ARV-project in Arnhem (A. Balfourt en E. de Kluis); het OM in

Breda (J. Buurste); de ARV-projecten in Breda en Roosendaal (J. Buurste) en de slachtofferhulp in Limburg (W. Bijl-Giessen).

M. Verhart sprak met ARV-bestuurslid D. Middelkoop. R. Mentink schrijft vanuit zijn persoonlijke betrokkenheid met het project in Den Haag. Tenslotte geeft B. Speldenbrink zijn visie vanuit zijn ervaring als regionaal relatie/gezinstherapeut in het arrondissement 's-Hertogenbosch.

Strafrecht en strafrechtspleging

4

Bedau, H. A. *Classification-based sentencing: some conceptual and ethical problems.*

New England journal on criminal and civil confinement, 10e jrg., nr. 1, winter 1984, blz. 1-26 (USA).

Al eeuwen wordt in de wijsbegeerte ten aanzien van het recht gesproken over het spanningsveld waarbinnen de strafmaat moet worden bepaald. Enerzijds richt de straf zich volgens de auteur op het verleden, als vergelding van de daad. Anderzijds wordt met de straf vaak beoogd gedrag te beïnvloeden in de toekomst. Op dit moment staat de vaststelling van de strafmaat in de V.S. opnieuw in de belangstelling. Vooral door middel van schema's wordt getracht de strafbare feiten zodanig te classificeren dat hierop een passend strafstelsel aansluit. In dit artikel bespreekt de auteur de ethische factoren die aan de schematisering richting moeten geven. De belangrijkste factor is volgens hem de ernst van het feit. Hierbij speelt dan eveneens het gedrag van de dader een rol. Aan de hand van een schema laat de auteur zien hoe empirisch de ernst van verschillende feiten in beeld kan worden gebracht. In verband met de abstractie van de werkelijkheid die hierbij moet worden toegepast blijven er in de praktijk nog veel waarderingsproblemen bestaan. In een laatste hoofdstuk van zijn artikel gaat hij nader op deze problemen in. Met literatuuropgave.

5

Corstens, G. J. M. *Het OM als eiser in kort geding.* Nederlands juristenblad, 59e jrg., nr. 22, 2 juni 1984, blz. 654-657.

Asscher heeft een nieuwe variant gesuggereerd van het kort geding in de strafrechtspleging: het OM als eiser in kort geding. Corstens onderzoekt of het civiele recht op deze wijze de doelen die het OM zich stelt met een strafrechtelijke vervolging behulpzaam kan zijn. M.b.t. normschendingen die economische delicten opleveren geldt art. 5 WED dat andere voorzieningen met de strekking van straf- of tuchtmaatregel dan in deze wet vastgestelde straffen en maatregelen verbiedt. De OvJ zal door de President in kort geding niet-ontvankelijk worden verklaard, meent de auteur. Hij vindt daarbij steun in de mening van de HR in de zaak Klomp. De auteur concludeert dat aan het OM ook in

niet-economische strafzaken naar geldend recht geen bevoegdheid toekomt in civilibus te ageren. De taakstelling in art. 4 RO geeft het OM geen algemene bevoegdheid op te treden waar andere handhavingsmechanismen te kort schieten. Ook een actie o.g.v. art. 1401 e.v. BW ziet hij niet als mogelijkheid. Blijft de vraag of aan het OM de iure constituendo de bevoegdheid zou moeten toekomen als hoofdpartij in allerlei zaken op te treden. Vanuit het oogpunt van doelmatigheid zou volgens de auteur civielrechtelijk optreden soms de voorkeur genieten boven strafrechtelijk optreden (auteursrecht; slachtoffers van discriminatie; gevallen waarin voorlopige maatregelen ex WED zouden kunnen worden bevolen). Hij acht het niet aanvaardbaar stelselmatig de civiele procedure te gebruiken. De betere uitgangspositie van het OM, die bepaald wordt door zijn opsporingsbevoegdheden en ter beschikking staand opsporingsapparaat, ziet hij als verstoring van de gewenste gelijke kansen voor partijen.

Met literatuuropgave.

6

Daams-Kersten, W. M. en G. J. Smalbraak-Schieven. *Het voorstel van de commissie Anneveldt tot afschaffing van de strafrechtelijke ingang naar de ondertoezichtstelling: een constructieve bijdrage tot toekomstig beleid?*

52

Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht, 6e jrg., nr. 4, juni 1984, blz. 118-125 (N).

In november 1982 verscheen onder de titel 'Sanctierecht voor jeugdigen' het eindrapport van de commissie herziening strafrecht voor jeugdigen. In een commentaar op dit rapport is gewezen op het feit dat de door de commissie aangevoerde argumenten het voorstel om de strafrechtelijke ondertoezichtstelling te schrappen niet kunnen dragen. De auteurs van dit artikel bespreken vanuit een bestuurskundige invalshoek het voorstel van de commissie op dit punt en het commentaar hierop. In de maatregel van de ondertoezichtstelling ontmoeten het kinderstrafrecht en het civiele kinderrecht elkaar. Zij kan namelijk zowel langs de weg van het strafrecht als langs civiele weg tot stand komen. Er vindt geen aantekening plaats in het strafregister, waardoor er geen criminaliserende werking van uitgaat. Aan de hand van een geëxpliciteerd beleidsmodel, waarbij de beleidsvoorbereiding, beleidsvormgeving, beleidsuitvoering en evaluatie worden onderscheiden, toetsen de auteurs de argumentatie in het rapport van de commissie. Hun conclusie is dat onduidelijk blijft welke doelstelling in het rapport wordt nagestreefd. Volgens hen wordt teveel de nadruk gelegd op de rechtspositie van de jeugdige verdachten ten koste van de beschermingsgedachte.

Met literatuuropgave.

7

Hackler, J. and W. Paranjape. *Official reaction to juvenile theft.*

Het opschuiven van de leeftijdsgrens m.b.t. de strafrechtelijke meerderjarigheid naar 18 jaar in de nieuwe Young Offenders Act heeft tot onrust geleid in provincies zoals Ontario waar de leeftijdsgrens nog bij 16 jaar ligt. In dit artikel worden jeugdcriminaliteitscijfers (voor diefstal onder \$ 200) van de verschillende Canadese provincies met elkaar vergeleken om te zien of leeftijd een belangrijke factor is bij de beslissing hoeveel gevallen er in het strafrechtelijk systeem terecht komen of dat misschien andere beleidsstrategieën de reactie op jeugdcriminaliteit in elke provincie bepalen. Tussen de provincies blijken grote verschillen te bestaan in de aanpak van jeugdcriminaliteit. Sommige maken zeer intensief gebruik van de rechtbank (Alberta), anderen verwijzen de jongeren veel meer naar de maatschappelijke dienstverlening (Ontario, Saskatchewan, Brits Columbia en de Zee-districten). De schrijvers bevelen aan meer gebruik te maken van de voorhanden zijnde gegevensbestanden om de discussie over jeugdstrafrecht versus maatschappelijk werk op gang te houden en nieuwe ideeën en alternatieven in te brengen.

Met literatuuropgave.

53

8

Hennekens, H. Ph. J. A. M. *Een relatie tussen het openbaar ministerie en het gemeentebestuur.*
Trema, 7e jrg., nr. 5, mei 1984, blz. 123-130 (N).

Er bestaan verschillende relaties tussen het gemeentebestuur en het openbaar ministerie. De auteur wijst in de eerste plaats op de algemene politieverordeningen die in gemeenten tot stand komen en waarvan de navolging door het OM moet worden afgedwongen. Daarnaast is in de gemeenschappelijke gezagsrelatie van de burgemeester en het OM tot de politie een toenemend contact tussen beiden gegroeid. De auteur gaat aan de hand van een aantal voorbeelden nader in op de positie van het OM in dit zgn. driehoeksoverleg. Daarbij schenkt hij bijzondere aandacht aan de vraag op welk niveau verantwoording moet worden afgelegd voor de uitoefening van de politietaak. Zijn conclusie hierbij is dat de OvJ formeel nooit verantwoording af kan leggen tegenover de gemeenteraad, maar dat hij niet mag ontbreken als het gaat om het totaal beeld van het gezag over de politie. Aan het slot van zijn artikel stelt de auteur dat de subtiele relatie tussen burgemeester en OvJ in gevaar zal komen als de politie-organisatie geheel wordt losgemaakt van gemeente en rijk.

9

Herten, J. H. S. van. *Juridische kanttekeningen bij drie euthanasievonnissen.*
Tijdschrift voor psychiatrie, 26e jrg., nr. 5, 1984,
blz. 345-354 (N).

Aan de hand van drie casusposities gaat de auteur

nader in op de eisen die het strafrecht stelt om euthanasie toelaatbaar te maken. Hij beschrijft daartoe de drie casusposities en vermeldt daarbij de betrokkenheid van familieleden en behandelend arts in de besluitvorming. In zijn uitvoerige analyse van de overwegingen van de rechter bij de casusposities wijst hij op de ontwikkelingen in het maatschappelijk denken over dit onderwerp. In eerste instantie wordt een opklimmende dosis medicijnen om het lijden te verzachten geaccepteerd. Onder dezelfde omstandigheden wordt een letale dosis medicijnen niet acceptabel geacht. Na het derde vonnis dat de auteur bespreekt zijn volgens hem categorieën patiënten te onderscheiden waarbij euthanasie als geaccepteerd kan worden beschouwd en categorieën waarbij aan bepaalde voorwaarden moet zijn voldaan. Aan het slot van zijn artikel bespreekt de auteur de zorgvuldigheidscisen die in het laatste vonnis zijn gesteld.

10

Hofstee, E. J. *De wetgever wijzigt zonder te weten wat.*

Nederlands juristenblad, 59e jrg., nr. 23, 9 juni 1984, blz. 683-686.

54

In het wetsontwerp TBR is de combinatie tussen strafoplegging en TBR als voorschrift vervallen. De auteur vraagt zich af of deze verplichte combinatie toch al niet was vervallen, doordat met art. 9a Sr. het rechterlijk pardon is ingevoerd. Om deze stelling te onderbouwen beschrijft hij de geschiedenis van art. 37a Sr. en art. 9a Sr. Zijn conclusie is dat met gebruikmaking van art. 9a Sr., bij een psychisch gestoorde, doch toerekeningsvatbare dader de rechter schuldig kan verklaren zonder oplegging van straf maar met toepassing van een TBR. Art. 37a Sr. zegt volgens de auteur dat bij strafrechtelijke vervolging van een psychisch gestoorde, niet-ontoerekeningsvatbare dader de rechter recht doet met inachtneming van de bepaling van Titel II van het Wetboek van Strafrecht. Onder deze Titel is art. 9a Sr. geplaatst. De imperatieve cumulatie van TBR en straf is volgens de auteur reeds op 1 mei 1983 vervangen door de facultatieve.

11

Leijten, J. C. M. *Minder strafrecht?*

Nederlands juristenblad, 59e jrg., nr. 22, 2 juni 1984, blz. 649-653.

De auteur bespreekt de preadviezen van G. J. M. Corstens en D. Schaffmeister voor de vergadering van de Nederlandse Juristenvereniging. Hun thema is de vraag of de klassieke strafrechtsproceduur in een aantal gevallen kan worden teruggedrongen, zonder dat dit gaat ten koste van wezenlijke inkrimping van garanties voor de strafrechtelijke consumenten. Civielrechtelijke en administratiefrechtelijke rechtshandhaving in de plaats van strafrechtelijke bejegening van misdrijven binnen het kader van het ordeningsrecht welke slechts tot het opleggen van vermogenssancties aanleiding behoeven te geven is voor Corstens goed bespreekbaar.

Zijn conclusie is: het strafrechtelijk systeem pas open stellen als andere rechtshandhavingssystemen te kort lijken te schieten. Hij stelt een lijst op van criteria voor toedeling van onrecht aan de verschillende stelsels. Tevens ontwikkelt Corstens een wettelijk systeem met toelichting waarin de hoofdtrekken worden beschreven van de 'administratieve afdoening van massaal gepleegde verkeersovertredingen'. Schaffmeisters rechtsvergelijkend overzicht van de problematiek brengt de auteur tot de overtuiging dat de strafrechtspraak moet worden beschermd door, waar mogelijk, de rechtsgang te vereenvoudigen omdat elders gefourneerde praktische oplossingen het vertrouwen in de rechtspraak niet kunnen doen toenemen. Na te hebben vastgesteld dat onderscheid o.g.v. een kwalitatief of kwantitatief criterium niet geldig is, ontwerpt Schaffmeister een eigen criterium om te kunnen bepalen welke strafbare feiten 'administratief' kunnen worden afgedaan. Schaffmeister verdedigt het standpunt de administratieve afdoening aan bestuursorganen over te dragen en niet aan het OM zoals Corstens voorstaat. De auteur voelt meer voor het standpunt van Corstens.

12

Mooij, M. *Wettelijke regeling euthanasie moet worden ontraden.*

55

Medisch contact, 39e jrg., nr. 17, 27 april 1984, blz. 537-539 (N).

Een wettelijke regeling van euthanasie is volgens de schrijver ongewenst omdat er 1) bij mensen die aan het leven hechten, vrees zou kunnen ontstaan om ouder te worden, vooral bij reeds bestaande of dreigende invaliditeit; 2) kans bestaat op misbruik van deze mogelijkheid tot euthanasie; en 3) een wettelijke regeling overbodig is aangezien er al sinds jaar en dag passieve euthanasie wordt toegepast door toediening van pijnstillers en psychofarmaca. De opvattingen van de schrijver lopen voor een groot deel parallel met de ideeën over medische ethiek die door prof. Van den Berg worden ontvouwd in zijn brochure: 'Medische macht en medische ethiek'. M.b.t. de zin van het leven van demente bejaarden wijkt zijn standpunt echter sterk af van de mening van Van den Berg. Tenslotte verwijst hij naar het artikel van F. E. Frenkel in Medisch Contact van maart 1982, die ervoor pleit de wijzigingen in de opvattingen over leven en dood niet vast te leggen in per definitie traag tot stand komende wetgeving en wetswijzigingen, maar veel liever over te laten aan de geleidelijker verlopende ontwikkeling van de rechtspraak. Hij hoopt dat het standpunt van Frenkel de nodige aandacht van de wetgever zal krijgen.

13

O'Brien, D. *Juvenile diversion: an issues perspective from the Atlantic Provinces.*

Canadian journal of criminology, 26e jrg., nr. 2, april 1984, blz. 217-230.

De schrijver is ervan overtuigd dat diversie voor jon-

geren een waardevolle vernieuwing van het jeugdstrafrecht inhoudt, die tengevolge van de nieuwe Young Offenders Act volledig zal integreren in het strafrechtelijk systeem. In dit artikel bespreekt hij de relatie tussen diversie en een aantal onderwerpen zoals dader, slachtoffer, gemeenschap en jeugdstrafrecht. De hiermee samenhangende organisatorische en personele problemen zullen een uitdaging betekenen voor de praktijk van de diversiebeweging. Verder onderzoek is nodig om de effecten van diversie te meten. Hiervoor moeten de methodologische problemen die tot nu toe programma-evaluatie hebben bemoeilijkt, overwonnen worden. Een ander belangrijk punt is de ontwikkeling van administratieve en regulerende normen waarvoor de Young Offenders Act de basis heeft gelegd. Bij de volledige implementatie van deze nieuwe wetgeving zijn de voorzieningen die de provincies aan mochten sporen om overal diversieprogramma's te starten van cruciaal belang.

Met literatuuropgave.

14

Pessers, D. *Kroniek feminisme en recht.*

Nederlands juristenblad, 59e jrg., nr. 18, 5 maart 1984, blz. 537-545.

56

In dit artikel gaat de auteur op verzoek van de redactie van het N.J.B. nader in op achtereenvolgens: de relatie vrouw en recht, de feministische rechtstheorie en de feministische rechtskritiek. Met een kort historisch overzicht geeft zij een aanduiding van de ontwikkeling in de relatie vrouw en recht. Haar conclusie is dat het recht zodanig is ingericht op het traditionele vrouwbeeld dat aanpassingen ad hoc op dit punt grote moeilijkheden geeft. In een uitvoerige toelichting op de betekenis van het feminisme maakt zij een onderscheid tussen liberaal, socialistisch en radicaal feminisme. Haar conclusie is dat het socialisme met name de laatste jaren het feminisme een breed draagvlak heeft gegeven, maar dat het politieke resultaat erg gering is. Aan de hand van het begrip 'gelijkheid' gaat zij vervolgens nader in op de culturele grenzen hiervan en de consequenties voor het recht. Geredeneerd vanuit het principe van de feitelijke ongelijkheid komt zij tot de conclusie dat dit voor de vrouw kan betekenen dat zij in het recht positief behoort te worden gediscrimineerd.

Met literatuuropgave.

15

Quinn, Th. J. *Focus for the future: accountability in sentencing.*

Federal probation, 48e jrg., nr. 1, maart 1984, blz. 10-18 (USA).

Uit ontevredenheid over het vastgeroeste traditionele systeem van strafbedeling in de Verenigde Staten, draagt de auteur in dit artikel een mogelijke oplossing aan voor hervorming van dit systeem. Allereerst bespreekt hij hiertoe de vier premissen voor de voorgestelde methode van strafbedeling, te weten: 1) de

zekerheid dat gestraft wordt is van meer belang dan de zwaarte van de bedreigde sanctie, 2) het slachtoffer moet een medebepalende rol spelen bij het vaststellen van de passende sanctie, 3) de dader moet binnen een ruim scala van sancties de minst ingrijpende en minst dure straf worden opgelegd, die de veiligheid van de samenleving nog voldoende waarborgt, en 4) bij de strafoplegging moet al met de mogelijkheden van reclassering rekening worden gehouden. In de visie van de auteur kan een weloverwogen strafbedelings-systeem gestalte worden gegeven door de bestaande en nieuw te creëren sancties te verdelen naar oplopend niveau, waarop de dader voor zijn daad aansprakelijk wordt gesteld. Elk van de tien voorgestelde aansprakelijkheidsniveaus van laag naar hoog, correspondeert steeds optimaal met de noodzakelijke inbreuken op de bewegingsvrijheid van de dader, de noodzakelijk geachte beveiliging van de samenleving en de laagst mogelijke kosten voor de gemeenschap. Tenslotte geeft de auteur vier randvoorwaarden aan, waarbinnen het werken met aansprakelijkheidsniveaus voor strafoplegging kan functioneren.

Met literatuuropgave.

57

16

Villmow, B. und B. Plempner. *Opfer und Opferentschädigung: einige statistische Daten und Probleme.* Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 67e jrg., nr. 2, april 1984, blz. 73-85 (BRD).

In West-Duitsland werd in 1976 een nieuwe wet aangenomen, de Opferentschädigungsgesetz (OEG), waarin de schadeloosstelling voor slachtoffers van geweldsmisdrijven is geregeld. Er blijkt echter een discrepantie te bestaan tussen a) het aantal slachtoffers van geweldsmisdrijven en het aantal mensen dat een beroep doet op de OEG, en b) het aantal aanvragen en het aantal toekenningen van schadeloosstelling. De auteurs proberen deze discrepanties te analyseren. Ad a. Het onderzoek op dit gebied blijkt onvoldoende. Het lijkt erop dat het merendeel van de slachtoffers van geweldsmisdrijven wel aangifte doet bij de politie. Een deel blijft nog altijd onbekend. Slechts bij een klein percentage is duidelijk lichamenteel letsel het gevolg. Naar psychisch letsel is helemaal geen onderzoek gedaan. Ad b. Tussen de verschillende deelstaten van West-Duitsland blijkt een duidelijk verschil te bestaan in het aantal aangiften, hetgeen voornamelijk samenhangt met de al dan niet actieve stimulatie door de verzekeringsmaatschappijen. De auteurs onderzoeken momenteel waarom sommige mensen afzien van een beroep op de OEG. Verder blijkt er tussen de deelstaten een duidelijk verschil te bestaan in honorering van de aanvragen, wat niet verklaard kan worden uit de aard van de aanvragen. De toekenning blijkt sterk af te hangen van de subjectieve beoordeling van de ambtenaren. Hieraan is de vage formulering van de wetgever debet.

Met literatuuropgave.

17

Block, C. R. and R. L. Block. *Crime definition, crime measurement and victim surveys.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 137-160 (USA).

Al meer dan vijftig jaar zijn er in Amerika twee bronnen voor het vaststellen van de omvang en ernst van de eriminaliteit: 1) de Uniform Crime Reports (UCR), de officiële statistieken van bij de politie bekend geworden misdrijven; en 2) de Crime Index (CI) voor ernstige eriminaliteit die bedoeld is om vergelijking mogelijk te maken naar plaats en tijd van het voorkomen van acht gedefinieerde soorten van ernstige misdrijven. Ook de CI is gebaseerd op de officiële statistieken. In de 60-er jaren maakte het Departement van Justitie een begin met slahtoffer-enquêtes, die zowel de bij de politie aangegeven als de bij de politie onbekende criminaliteit meten. De enige daarvan nog bestaande is de National Crime Survey (NCS). Slachtoffer-enquêtes meten andere misdrijven of delicten dan de officiële politie-statistieken. Dit hangt o.m. samen met het feit dat afhankelijk van de betrokkene of de betrokken instanties, eriminaliteit verscheidend kan worden gedefinieerd. De auteurs bespreken de doelstellingen en de problemen bij het opzetten van de NCS en lichten de verschillen tussen de CI en de NCS toe. Hieruit komt naar voren dat noch de politie-statistieken, noch de NCS alle gepleegde eriminaliteit in beeld brengen. De NCS openbaart behalve meer, ook andere eriminaliteitsvormen dan de CI, waardoor de bruikbaarheid van de NCS groter is, welk nut vooral schuilt in het feit dat de NCS iets zegt over het risico om slahtoffer te worden. Tot slot stellen de auteurs aanvullingen en wijzigingen voor, die de bruikbaarheid van de NCS zouden kunnen verhogen. Met literatuuropgave.

58

18

Boudouris, J. *Recidivism as a process.*

Journal of offender counseling, services and rehabilitation, 8e jrg., nr. 3, lente 1984, blz. 41-51 (USA).

In dit artikel laat de auteur zien dat in veel studies de term recidivisme ten onrechte wordt geacht een vaststaand begrip te dekken. Wat als een daad van recidivisme wordt gezien, is in feite een arbitraire beslissing van de onderzoeker of diens assistent, en is afhankelijk van de wijze van dataverzameling en de herkomst van de gegevens (bijv. afkomstig van verscheidende officiële documentatiesystemen of van self-report onderzoek). Door recidivisme als succes criterium te hanteren, wat in veel onderzoeken gebruikelijk is, wordt al te gauw geconcludeerd dat resocialisatie niet werkt. In de visie van de auteur moet men recidivisme daarentegen beschouwen als een eontinu proces, waarin verschillende fasen zijn te onderkennen. Deze fasen zijn afhankelijk van de stadia in het resocialisatieproces die de betrokkene heeft doorgemaakt. De auteur toont aan

de hand van een door hem toegepaste mislukkingsgraad-analyse, uitgevoerd op follow-up gegevens van 468 ex-gedetineerden, aan, dat ook bij het meten van recidive rekening gehouden moet worden met dit proces.

Met literatuuropgave.

19

Elias, R. *Alienating the victim: compensation and victim attitudes.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 103-116 (USA).

Sinds 1965 bestaan er in vele Amerikaanse staten instanties die zich bezig houden met de opvang van criminaliteitsslachtoffers. Hun beleid heeft behalve het verstrekken van een financiële vergoeding aan de slachtoffers, ook tot doel het helpen voorkomen en oplossen van criminaliteit en het verbeteren van de houding van het publiek tegenover het justitiële systeem en de overheid. De auteur gaat in op een aantal empirische studies die hebben getracht dit beleid te evalueren. Op grond hiervan betwijfelt hij of de attitudes t.a.v. justitie wel verbeterd zijn, eerder is er sprake van vervreemding. De meeste slachtoffers voelden zich ontgoocheld doordat zij in het geheel geen of een te klein bedrag ontvingen. Ook toonden velen een negatieve reactie op de omvangrijke administratieve rompslomp. De instanties schoten ook voorbij aan hun doel de criminaliteit te verminderen omdat zij er niet in slaagden bij de burgers de positieve attitudes te vormen die nodig zijn voor een goede samenwerking met justitie. De resultaten van het beleid zijn eerder symbolisch dan tastbaar.

Met literatuuropgave.

20

Fischer, C. T. *A phenomenological study of being criminally victimized: contributions and constraints of qualitative research.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 161-177 (USA).

De auteur zet eerst uiteen wat de fenomenologische methode inhoudt. Naar haar mening levert het een bijdrage aan de sociale wetenschappen omdat het inzicht verschaft over de inhoud van het menselijk bewustzijn, van ervaringen en gedragingen. De fenomenoloog wil weten wat de essentie van een verschijnsel is. Zich afvragend wat de existentiële betekenis is van het slachtoffer zijn, verrichtte de auteur een onderzoek met 50 respondenten. Het blijkt dat de slachtoffers het meest getraumatiseerd werden in hun gevoel voor de sociale orde en in hun gemeenschapsgevoel. Na stilgestaan te hebben bij de bruikbaarheid van de onderzoeksresultaten en enige beleidsaanbevelingen gegeven te hebben, gaat de auteur tot slot in op de voor- en nadelen van de fenomenologische methode.

Met literatuuropgave.

Greenberg, J. *The victim in historical perspective: some aspects of the English experience.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 77-101 (USA).

In dit artikel geeft de auteur een historische analyse van de relaties tussen het slachtoffer, de dader en de staat in Engeland in de periode van de 11e tot en met de 13e eeuw. De aandacht van de auteur gaat overwegend uit naar de transformatie van een rechtssysteem dat werd gekenmerkt door het recht van het slachtoffer om te komen tot financiële vereffening met de dader, naar een geheel ander systeem waarin de rol van het slachtoffer geleidelijk aan is overgenomen door de staat. In dit kader wijst hij op veranderende opvattingen m.b.t. de ernst van misdrijven, welke geleid hebben tot een onderscheid tussen misdrijf en onrecht. Beginnend bij het bewind van koning Hendrik de Tweede in de 12e eeuw, beschrijft de auteur het toenemend ingrijpen van de staat als gevolg van diens streven naar vrede en veiligheid, culminerend in de monopolisering door de staat van vervolging en bestraffing van misdrijven. De auteur is van mening dat, hoewel de slachtoffers van misdrijven afstand hebben moeten doen van het recht tot schadeloosstelling, zij zich nu gesteund weten door de macht van de staat.

60

Met literatuuropgave.

Kidd, R. F. and E. F. Chayet. *Why do victims fail to report? The psychology of criminal victimization.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 39-50 (USA).

Er zijn verschillende factoren die er toe bijdragen dat misdrijven niet worden aangegeven. De resultaten van verschillende slachtoffer-onderzoeken wijzen hierop. Zo kan het slachtoffer angstgevoelens ontwikkelen waaraan hij zich kan trachten aan te passen door elk contact met personen die deze angst verder zouden kunnen aanwakkeren te vermijden. Behalve angstervaart iemand die slachtoffer is geworden van een misdrijf ook gevoelens van machteloosheid die vaak worden geprojecteerd op anderen. Ook kunnen de met het slachtoffer-zijn verbonden emoties er toe leiden dat zelfs de politie als gevaarlijk wordt gezien en dat contacten hiermee de kans vergroten nog eens slachtoffer te worden. Tot slot gaan de auteurs in op de wijze waarop deze drie factoren elkaar wederzijds versterken.

Met literatuuropgave.

Ruback, R. B., M. S. Greenberg and D. R. Westcott. *Social influence and crime-victim decision making.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 51-76 (USA).

In dit artikel bespreken de auteurs de rol van de

sociale beïnvloeding in het besluitvormingsproces van criminaliteitsslachtoffers om het misdrijf bij de politie aan te geven. De auteurs spreken in termen van een drie-fasen model: eerst labelen mensen zichzelf als slachtoffer, dan beoordelen zij de ernst van het misdrijf om vervolgens te besluiten wat er gedaan moet worden. In elk van deze stadia worden zij door anderen beïnvloed, een sociale beïnvloeding die op vier manieren aan de dag treedt: a) de omgeving kan het slachtoffer tot een bepaalde strategie of gedrag aanzetten; b) er worden argumenten en adviezen aangedragen; c) het slachtoffer wordt gewezen op een aantal binnen de voor hem of haar belangrijke groepsverbanden levende normen op grond waarvan gehandeld moet worden; d) het slachtoffer wordt al of niet steun verleend. Voordat zij tot slot een aantal beleidsaanbevelingen geven, gaan de auteurs m.b.v. talrijke empirische onderzoeken in op de wijze waarop deze vier normen van sociale beïnvloeding in elk van de drie door hen onderscheiden stadia hun werking uitoefenen.

Met literatuuropgave.

61

24

Sales, E., M. Baume and B. Shore. *Victim readjustment following assault*.

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 117-136 (USA).

In dit artikel onderzoeken de auteurs welke factoren van invloed zijn op de crisis-situatie die vrouwen ondergaan na slachtoffer te zijn geworden van verkrachting. De auteurs gaan er van uit dat vrouwen eerst een crisis-periode doormaken gekenmerkt door angsten en mentale en sociale desorganisatie. Deze fase gaat over in een probleem-oplossende fase, gevolgd door een eventueel (volledig) herstel. De van invloed geachte factoren worden daarom onderverdeeld in drie categorieën. De 'pre-assault factors' omvatten demografische kenmerken en psychosociale factoren zoals persoonlijkheidskenmerken, hoeveelheid stress in de leefsituatie en de aanwezigheid van sociale banden. De 'assault-factors' gaven de auteurs een indruk van de mate van gewelddadigheid tijdens het misdrijf en welke relatie er bestond met de dader. De 'post-assault factors' hadden betrekking op reacties van officiële instanties, en van intimi. Bij het onderzoek werden 127 vrouwen uit Pittsburg onderzocht, het merendeel was jonger dan 30 jaar, blank en nooit getrouwd. Van dit aantal werden er 77 gedurende een periode van drie jaar verder onderzocht. M.b.v. bivariate en stapsgewijze regressiemethoden concluderen de auteurs dat de psychosociale factoren en de mate van gewelddadigheid de meeste invloed hadden. Tot slot geven zij enkele theoretische en methodologische kanttekeningen en een aantal beleidsaanbevelingen.

Met literatuuropgave.

Shotland, R. L. and L. I. Goodstein. *The role of bystanders in crime control.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 9-26 (USA).

De auteurs geven een overzicht van de wijzen waarop het publiek kan reageren wanneer het getuige is van een misdrijf. De reactie loopt uiteen van zich afzijdig houden tot indirect of direct ingrijpen. De auteurs analyseren vervolgens welke factoren een potentiële dader afschrikken. Naast de aanwezigheid van potentiële getuigen spelen ook de kenmerken van de omgeving hierbij een rol. Omgekeerd geldt dat buurtbewoners zelf ook vrees wordt aangejaagd om slachtoffer te worden van criminaliteit. De auteurs spreken daarom van een cyclisch model van 'criminaliteit veroorzaakt criminaliteit'. Wanneer mensen zich thuis veiliger voelen en bepaalde straten mijden, wordt de sociale controle minder waardoor (potentiële) daders minder worden afgeschrikt als gevolg waarvan de criminaliteit toeneemt. Wat dus sterk bepalend is voor de omvang van de criminaliteit is deze wederzijdse wisselwerking tussen de angst van criminelen om gegrepen te worden en de angst van mensen om slachtoffer van criminaliteit te worden.

62

Met lit.opg. Zie voor een bewerking blz. 15 e.v.

26

Tyler, T. R. *Assessing the risk of crime victimization: the integration of personal victimization experience and socially transmitted information.*

Journal of social issues, 40e jrg., nr. 1, 1984, blz. 27-38 (USA).

Om hun omgeving te beoordelen en om zich hieraan aan te passen maken mensen gebruik van informatie. Er zijn een tweetal informatiebronnen: sociale contacten met vrienden, familie, burens, etc. en de informatie via de massamedia. Op basis van literatuurstudie stelt de auteur dat de berichtgeving in de massamedia nagenoeg geen angst voor criminaliteit veroorzaakt bij het publiek. Daarentegen ontstaat deze vrees juist wel als men zelf eens slachtoffer is geworden of door ervaringen van burens, familie of kennissen. Dit verschil tussen sociale contacten en de massamedia wijt de auteur aan het feit dat de media overwegend aandacht besteden aan de (zeer) ernstige criminaliteit die echter weinig voorkomt in de leefsituatie van de gemiddelde burger, en aan het feit dat de media weinig zeggen over hoe criminaliteit voorkomen kan worden.

Met literaturopgave.

27

Williams, L. S. *The classic rape: when do victims report?*

Social problems, 31e jrg., nr. 4, april 1984, blz. 459-467 (USA).

De auteur presenteert de hypothese dat een vrouw eerder aangifte doet van een aanranding naarmate deze

meer beantwoordt aan het stereotiepe beeld van aanranding (een plotselinge, gewelddadige aanval door een onbekende op een verlaten plaats of via inbraak). Om dit te onderzoeken bestudeerde de auteur de gegevens van 246 vrouwen die hulp vroegen bij een vrijwillige hulpdienst in Seattle (Washington). Van hen deden 146 vrouwen wél, honderd géén aangifte. De hypothese wordt door dit – retrospectieve, niet representatieve – onderzoek bevestigd. De auteur veronderstelt dat het doen van aangifte samenhangt met de mogelijkheid om de slachtofferrol te accepteren. De relatie tussen slachtoffer en dader lijkt hierbij de belangrijkste rol te spelen. De vrouw voelt zich bij aanranding door een onbekende meer zelf verantwoordelijk. Verder onderzoek is gewenst.

Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen

28

Cullen, F. T. and L. F. Travis III. *Work as an avenue of prison reform.*

New England, journal on criminal and civil confinement, 10e jrg., nr. 1, winter 1984, blz. 45–64 (USA).

63

In dit artikel gaan de auteurs in op het verband tussen de ontwikkelingen in het arbeidsethos en de veranderingen in het denken over het strafrechtstelsel. Aanvankelijk stond een strenge vrijheidsbeneming bij de benadering van misdadigers voorop. Men schrok er volgens de auteurs niet voor terug om desnoods openlijk verband te leggen tussen een noodzakelijke belastingverhoging om gevangenis te kunnen bouwen en het belang van de rust en orde in de samenleving. Naarmate het werken en produceren steeds meer in het landsbelang wordt gewaardeerd komt het niets doen van de gevangenen steeds meer onder kritiek te staan. De gedachte begint vorm te krijgen dat ook gevangenen zouden moeten werken voor de kosten en dat de 'gehoorzame' burger eigenlijk niet zou moeten betalen voor het nietsdoen van de gevangenen. Volgens de auteurs vormt dit één van de belangrijkste impulsen in de strafrechtshervorming. Het werk biedt aan de gevangenen immers allerlei mogelijkheden die zij eerder nog niet hadden. Een van de belangrijkste aspecten van het werken door gevangenen vormt volgens de auteurs het feit dat de afstand tussen de gevangenen en de vrije burgers wordt verkleind. In die zin achten zij deze ontwikkeling een belangrijke opening naar een verbetering van het strafrechtstelsel.

Met literatuuropgave.

29

Douglas, G. *Dealing with prisoners' grievances.*

British journal of criminology, 24e jrg., nr. 2, april 1984, blz. 150–167.

In dit artikel schetst de auteur in een vergelijkend overzicht het klachtrecht voor gedetineerden in Engeland, Denemarken en Zweden. Besproken worden

allereerst de mogelijkheden die: a) de gedetineerde heeft om inzage te krijgen in de beweegredenen van de beslissing waartegen hij in het geweer wil komen, en b) de mogelijkheden die de gedetineerde heeft om middels correspondentie zijn grieven buiten de gevangenis bekend te maken. Vervolgens bespreekt de auteur uitgebreid de voor gedetineerden toegankelijke klachtprocedures in de drie landen, zowel binnen het kader van het gevangenisbeheer, als daarbuiten. Hoewel het Zweedse rechtstelsel de meeste waarborgen kent voor de rechtsbescherming van gedetineerden, luidt niettemin de conclusie dat er tot op heden in geen van de landen een adequaat klachtrecht voor deze rechtspositioneel zwakke groep burgers van de grond is gekomen. De auteur constateert wel dat overal de opvatting terrein wint, dat een onafhankelijke controle op de handhaving van de rechtspositie van gedetineerden noodzakelijk is.

Met lit.opg. Zie voor een bewerking blz. 23 e.v.

Reclassering

30

Gaudin, J. M. Jr. *Social work roles and tasks with incarcerated mothers.*

64

Social casework, 65e jrg., nr. 5, mei 1984, blz. 279-286 (USA).

Dit artikel is een oproep aan maatschappelijk werkers in gevangnissen om een voorlichtende en rehabiliterende taak op zich te nemen. Een en ander wordt toegespitst op de problemen die moeders met kinderen ondervinden bij het ondergaan van gevangenisstraf. In de Verenigde Staten is 70% van de gevangen vrouwen, moeder. Tweederde van de betrokken kinderen is jonger dan tien jaar, een kwart jonger dan vier. Een zeer groot gedeelte van de vrouwen ziet hun kinderen eens per maand of nooit. Voor deze situatie worden drie redenen genoemd: (1) de afstand van de gevangnissen tot de bevolkingscentra en de daaruit resulterende transportproblemen, (2) de restrictieve bezoeksregelingen en het gebrek aan faciliteiten voor bezoekers, (3) de weerstand e.g. gebrek aan medewerking van de kant van familie, vrienden, pleegouders en instanties. De auteurs werken in hun artikel het idee uit dat maatschappelijk werkers in veel opzichten in een goede positie zijn om het klimaat in het algemeen en de praktische situatie per individu te veranderen.

Met literatuuropgave.

31

Homant, R. J. *Employment of ex-offenders: the role of prisonisation and self-esteem.*

Journal of offender counseling, services and rehabilitation, 8e jrg., nr. 3, lente 1984, blz. 5-23 (USA).

In dit artikel behandelt de auteur een uitgebreid overzicht van penologische literatuur betreffende de effecten van behandelingsprogramma's, die gericht

zijn op het verbeteren van de werkgelegenheidssituatie onder ex-gedetineerden. Ondersteund door onderzoekgegevens over de problemen die ex-gedetineerden bij het zoeken en behouden van werk ondervinden, laat hij zien dat deze programma's slechts een marginale reductie in de recidive van ex-gedetineerden teweegbrengen. Dit komt omdat hierin teveel nadruk wordt gelegd op de invloed van omgevingsgebonden variabelen en te weinig, zo betoogt de auteur, op persoonsgebonden variabelen als het gevoel van eigenwaarde en de prisonisatiegraad van de ex-delinquent. Op deze twee – interagerende – variabelen baseert de auteur een speculatief model, dat consistent is met de beschreven literatuur en dat inzicht kan bieden in en voorspellingen mogelijk maakt omtrent de effectiviteit van behandelingsprogramma's. Hoewel de bruikbaarheid van het model nog ondersteund moet worden met empirische gegevens, beschrijft de auteur tenslotte de praktische implicaties van het model voor de opzet van behandelingsprogramma's, en in het bijzonder die programma's, welke gericht zijn op het verbeteren van de werkgelegenheidspositie van ex-gedetineerden.

Met literatuuropgave.

32

65

Sanden, P. van der. *Nederlandse reclasseringswerker en Turkse, Marokkaanse cliënt in gesprek.*

Proces, 63e jrg., nr. 6, juni 1984, blz. 169–176 (N).

Naar de mening van de auteur zijn er twee belangrijke problemen in het contact tussen de reclasseringsmedewerker en de Turkse of Marokkaanse cliënt. In de eerste plaats heeft de auteur in de praktijk vastgesteld dat het taalprobleem erg groot is. Ondanks het feit dat deze buitenlanders vaak behoorlijk Nederlands hebben geleerd. In de tweede plaats is er een geweldig cultuurverschil. Aan de hand van voorbeelden laat hij de aard van deze cultuurverschillen zien. Verder geeft hij in het artikel een groot aantal adviezen hoe deze problemen in de praktijk kunnen worden ontvangen. Daarbij gaat hij uitvoerig in op de omstandigheden die voor het voeren van een goed gesprek van groot belang zijn. Daarbij spelen de verhoudingen tussen de man, de vrouw en de kinderen een grote rol. Maar ook eetgewoonten en vormen van gastvrijheid dienen volgens de auteur bij de reclasseringsmedewerker bekend te zijn.

Kinderbescherming

33

Hoorwitz A. N. and C. J. Burchardt. *Procedures for court consultations on child custody issues.*

Social casework, 65e jrg., nr. 5, mei 1984, blz. 259–266 (USA).

De auteurs constateren dat gerechtshoven zich steeds vaker wenden tot werkers in de geestelijke-gezondheidszorg voor advies omtrent de vraag wie na een

schiding de zorg voor de kinderen op zich moet nemen. Zij stellen dat er behoefte is aan een objectieve, consistente en duidelijke procedure om een aanbeveling in deze te kunnen doen. Beschreven wordt de procedure zoals deze gehanteerd wordt door de Family court unit of unified services for children and adolescents of Rensselaer county, Troy, New York. Het centrale aandachtspunt hierbij is de vraag welke oplossing het meest overeen stemt met de behoeften van het kind. De informatie wordt verzameld door het interviewen van het kind, de potentiële verzorgers en anderen die betrokken zijn bij de zorg voor het kind. Eventueel worden ook psychologische testen afgenomen. Alle informatie wordt gerangschikt rond zes variabelen (geformuleerd als vragen): 1) zijn er dwingende redenen om de huidige zorg-situatie te wijzigen, 2) welke belemmeringen zijn er m.b.t. gedeelde zorg, 3) welke is de belangrijkste 'ouderende' persoon, 4) wat kan er gezegd worden over de ouderlijke capaciteiten, 5) in hoeverre is in de behoeften van het kind voorzien, gezien zijn ontwikkeling en 6) wat is de voorkeur van het kind en in hoeverre is dit in staat een objectief oordeel te vellen' over de verzorging. De auteurs geven vervolgens in een boomdiagram aan op welke wijze tot een beslissing kan worden gekomen, maar stellen tevens dat elk geval op individuele gegevens moet worden bekeken. Met literatuuropgave.

66

34

Klein, M. W. *Offence specialisation and versatility among juveniles.*

British journal of criminology, 24e jrg., nr. 2, april 1984, blz. 185-194.

Onder mensen uit de strafrechts- en behandelingspraktijk is het gemengd te veronderstellen, dat de criminele carrière van jeugdige delinquenten gekenmerkt wordt door specialisatie in bepaalde typen delicten en een in de loop der tijd ernstiger wordend delictgedrag. De auteur van dit artikel laat zien dat voor de toenemende ernst van het delictgedrag in elk geval geen steun gevonden wordt in de criminologische literatuur. Vervolgens toont hij aan de hand van een schematisch overzicht van 33 onderzoeksrapporten op dit terrein aan, dat het ook verre van zeker is dat er specialisatiepatronen in het delictgedrag van jeugdigen bestaan. Slechts de resultaten van vier van deze studies wijzen op het bestaan van dergelijke patronen, acht studies wijzen op tendensen in de richting van een onbestendig delictgedrag, maar met uitzonderingen voor bepaalde specialisatiepatronen. 21 studies echter concluderen dat het delictgedrag van jeugdige delinquenten als onbestendig en veranderlijk moet worden beschouwd.

De auteur besluit met de conclusie dat we er daarom vooralsnog van uit moeten gaan dat er in het delictgedrag van jongeren geen sprake is van specialisatiepatronen voor bepaalde delicten. Dit sluit echter de mogelijkheid niet uit, dat het bestaan hiervan aannemelijk kan worden gemaakt, bijvoorbeeld

door meer achtergrondvariabelen te betrekken in nieuw onderzoek op dit gebied.
Met literatuuropgave.

Politie

35

Beecken, Ch. *Ermittlungsgruppe minderjährige Vielfachtäter.*

Kriminalistik, 38e jrg., nr. 5, mei 1984, blz. 233–234 (BRD).

Uit de vier politiedistricten waarin Hamburg verdeeld is, werd in april 1983 een speciale onderzoekgroep voor minderjarige daders samengesteld. Deze groep, bestaande uit vijf rechercheurs, heeft de taak om te komen tot een integrale persoonsgerichte aanpak van zaken van jeugdige daders, die veelvuldig delicten hebben begaan. Het gaat hierbij om daders die binnen één jaar tenminste tien delicten hebben gepleegd, waaronder minstens één waarvoor drie maanden vrijheidsstraf kan worden opgelegd. De auteur beschrijft in dit artikel de ontstaansgeschiedenis en de achtergronden van de onderzoekgroep, alsmede de uitgangspunten volgens welke de groep te werk gaat. De eerste ervaringen met deze werkwijze zijn positief. Van april tot december 1983 werden vijftig jeugdige daders voor de rechter geleid. 31 procent van alle zaken werd niet op aangifte onderzocht, maar door de onderzoekgroep ambtshalve opgelost. Het ophelderingspercentage van zaken met onbekende dader(s) wist men bovendien te vergroten tot 23 procent. De auteur besluit met de conclusie dat de in het leven geroepen onderzoekgroep goed blijkt te voldoen.

67

36

Brillon, Y. *Les attitudes des canadiens vis-à-vis de la police.*

Canadian journal of criminology, 26e jrg., nr. 2, april 1984, blz. 133–146.

Uit de resultaten van een onderzoek d.m.v. een bevolkingsenquête van het Centre Internationale de Criminologie Comparée blijkt dat 70% van de Canadezen tevreden is over de werkwijze van de politie m.b.t. bescherming van de burger, het opsporen van criminelen en de overige politietaken. Ook blijkt eruit dat 20 tot 30% van de geïnterviewden niet op de hoogte zijn van de sociale aspecten van het politiewerk, zoals publieksvoorlichting, vrijetijdsactiviteiten voor jongeren, misdaadpreventie en crisisinterventie in gezinnen. Degenen die de meeste ontevredenheid toonden waren franstalige inwoners van Quebec, jongeren, mensen met onrustgevoelens en mensen die ooit slachtoffer van een misdrijf geweest waren. Tweederde van de ondervraagden vindt dat de mogelijkheden die de politie bij onderzoek en ondervraging ten dienste staan voldoende zijn en geen uitbreiding behoeven. Zij zouden eerder verminderd moeten worden, vooral daar waar het gaat om bijv. toegang

tot persoonsbestanden van belastingdiensten en volksgezondheidsinstanties. De attitude tegenover de politie is gebaseerd op de mate waarin men zich verbonden voelt met het rechtssysteem. Ze moet beschouwd worden in relatie tot het beeld dat de mensen hebben van de functies en beperkingen van de strafrechtelijke instituten.
Met literatuuropgave.

37

Browdy, J. *Interview met sgt. Carolen F. Bailey; gespecialiseerd in onderzoek m.b.t. sexueel geweld tegen kinderen, werkzaam bij het politiekorps van St. Paul, Minnesota.*

Law enforcement news, 10e jrg., nr. 9, 7 mei 1984, blz. 11-14 (USA).

68

Mevrouw Bailey is een deskundige op het gebied van sexueel geweld tegen kinderen en organiseert politieworkshops over dit thema, zodat de politiefunctionarissen deze situaties beter leren hanteren. Zij meent dat bij het politieonderzoek naar dit type geweld heel goed gebruik kan worden gemaakt van de gegevens die zeer jonge kinderen, die vaak nog niet kunnen spreken, in speltherapie verschaffen. Dikwijls worden dit soort misdrijven aangegeven door onderwijzers of andere vertrouwenspersonen. Kinderen jonger dan 10 jaar kunnen in de meeste staten van de V.S. niet als getuigen gehoord worden. In sommige staten, zoals Minnesota, is de wet nu zodanig gewijzigd dat politiemensen of andere deskundigen nu i.p.v. het kind kunnen getuigen. Het gaat in de meeste gevallen om incestueuze relaties tussen vaders en dochters. De moeders vormen bij het onderzoek een probleem apart. Uit zwakte en afhankelijkheid kiezen ze in de meeste gevallen partij voor hun echtgenoot en ontkennen wat er voorgevallen is ofwel geven de schuld aan hun dochters. In Minnesota is de maximumgevangenisstraf voor incest 20 jaar, maar in de meeste gevallen worden de mannen na een korte gevangenisstraf door de rechter in therapie gestuurd. Over de therapieresultaten is weinig bekend. In ieder geval ziet mevr. Bailey geen gevallen van herhaling. Zij is er van overtuigd dat, in St. Paul, onafhankelijk van de al dan niet geslaagde therapie, de slachtoffers mondiger worden gemaakt zodat zij, in geval van hernieuwde pogingen tot incest, sneller bereid zijn de dader aan te geven. In de Uniform Crime Reports zijn geen cijfers hierover te vinden omdat bij sexueel geweld twee essentiële gegevens ontbreken nl. leeftijd van het slachtoffer en plaats nl. binnen of buiten gezinsverband.

38

Laere E., van, en R. Geerts. *Wetshandhaver of wetsontduiker: onderzoek naar ontoelaatbaar gedrag.*

Algemeen politiebld, 133e jrg., nr. 11, 26 mei 1984, blz. 235-241 (N).

Dit onderzoek naar normafwijkend gedrag (n.a.g.) van politie-ambtenaren werd op verzoek van de Amster-

damse hoofdcommissaris uitgevoerd door de Afdeling Onderzoek van het ministerie van binnenlandse zaken. Het werd gehouden binnen het politiekorps van Amsterdam en de gegevens werden verkregen uit dossieronderzoek en interviews. Het eindverslag bestaat uit twee delen. In deel 1 wordt nader op het begrip n.a.g. ingegaan en wordt beschreven hoe men in de praktijk tegen n.a.g. aankijkt en welke omstandigheden n.a.g. in de hand werken. In deel 2 worden de beleidsmaatregelen beschreven die binnen het korps werden genomen en de problemen die bij de uitvoering een rol speelden. Een van deze beleidsinitiatieven was de oprichting, begin 1983, van de projectgroep Normbesef met o.m. als doelstellingen 1) bevorderen van een meer sociaal gericht beleid en 2) het aanhalen van de discipline. De onderzoekers concluderen dat bij deze beleidsinitiatieven het gebrek aan een goede probleemdefinitie van n.a.g. een belangrijke hinderpaal vormt en dat de houding en integriteit van de leidinggevenden van doorslaggevend belang is bij het bestrijden van n.a.g.

39

Punch, M. *The divided organisation: Deviance, conflict and defense in police work.*

Police studies, 7e jrg., nr. 1, lente 1984, blz. 3-18.

69

De schrijver, werkzaam bij het Instituut Nijenrode, heeft in maart 1983 dit paper ingebracht op een seminar over 'Sociologie, deviantie en politie' op Queen's University in Belfast. Er wordt een beeld geschetst van het onderzoek uit 1976-1978 naar het corruptieschandaal binnen het Amsterdamse politiekorps. De schrijver, die juist in deze periode een participerende-observatie-onderzoek deed bij de Amsterdamse politie, was daardoor in de gelegenheid de ontwikkelingen van nabij te volgen. Hij beschouwt het gebeuren in termen van de deviantie-sociologie van organisaties en leden van organisaties. Van de uit andere studies tevoorschijnkomende gezellige, coherente politiewereld is volgens de auteur in het geheel geen sprake. In het Amsterdamse voorbeeld probeerde de top van de organisatie alle schuld door te schuiven naar de lagere regionen van het korps, terwijl deze op hun beurt terug sloegen door het toespelen van informatie aan de pers en aan verdachten, en door pogingen het onderzoek te frustreren. De corrupte politiepraktijken konden ontstaan in de context van een mild en tolerant rechtssysteem dat niet opgewassen scheen te zijn tegen de groeiende grotestadsproblematiek met drugs, gokhuizen, illegale vreemdelingen, porno en prostitutie. Deze corruptie moet gezien worden tegen de achtergrond van de politieorganisatie en -werksituatie en de wijze waarop de politiefunctionaris zelf tegen de dagelijkse realiteit van zijn werk aankijkt. Met literatuuropgave.

40

Smith, D. A. and J. R. Klein. *Police control of interpersonal disputes.*

De auteurs deden een onderzoek naar de factoren die een politieagent doen besluiten om bij een ruzie wel of niet over te gaan tot arrestatie. Eerst geven zij een overzicht van eerder verricht onderzoek. Vervolgens analyseren zij de gegevens van 333 gevallen van ruzies en vechtpartijen, die beschreven werden in het kader van een grootscheepse observatie van politie-activiteiten in drie steden (in de staten New York, Missouri en Florida). Enige resultaten: De sterkste beslissingsfactor is dat klager wil dat de ander wordt gearresteerd; verder agressief gedrag en eventuele dronkenschap van de aanvaller. Ras heeft geen invloed. Er wordt eerder overgegaan tot arrestatie als er geweld is gepleegd, als de betrokkenen eerder in contact zijn gekomen met de politie, als de betrokkenen mannen zijn. Er wordt meer gearresteerd als het politie-apparaat niet alleen professioneler maar ook meer bureaucratisch is (deze factoren afzonderlijk hebben geen invloed). De auteurs illustreren deze kwantitatieve gegevens door enkele casus-beschrijvingen. Tenslotte lijkt de attitude van de individuele politieagent een grote rol te spelen. Hiernaar moet echter meer onderzoek verricht worden.
Met literaturopgave.

70

41

Snortum, J. R. *Police practice and crime prevention: Swedish perspectives and U.S. problems.*
Police journal, 56e jrg., nr. 3, juli/september
1983, blz. 224-240.

Hoewel de bestrijding van criminaliteit in Amerika hoge prioriteit heeft op centraal politiek niveau, is de wijze waarop politie en andere wetshandhavers de criminaliteit te lijf gaan ontoereikend om het probleem op langere termijn te kunnen beheersen. In dit artikel schetst de auteur aan de hand van een vergelijking tussen het functioneren van het Zweedse en het Amerikaanse politie-apparaat de principiële verschillen tussen de beide politie-organisaties. Hiertoe worden eerst een aantal preventieprogramma's, uitgevoerd door de Zweedse politie, besproken, alsmede de daarvan vastgestelde of veronderstelde effecten op de omvang van de criminaliteit. Voor het grootste deel bleken deze programma's succes gehad te hebben in de reductie van de criminaliteit. De auteur bespreekt vervolgens de factoren die de uitvoerbaarheid van dit soort preventieprogramma's in Amerika in de weg staan: de Amerikaanse politie is te zeer reactief ingesteld en vooral gericht op repressieve criminaliteitsbestrijding, en de bestaande zoneverdeling in federale en stedelijke politie-competentiegebieden blokkeert een goede samenwerking binnen het totale politie-apparaat. De achtergronden van deze belemmeringen worden volgens de auteur gevormd door het politiebeleid dat onvoldoende bereidheid toont om in de vorm van conflictbemiddeling tocnadering tot het

publiek te zoeken en meer preventie-activiteiten te ontwikkelen.
Met literatuuropgave.

Drugs

42

Bruggeling, M. en J. U-A-Sai. *Ouders en kinderen met recht onder drug?*

Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht, 6e jrg., nr. 4, juni 1984, blz. 110-118 (N).

In dit artikel gaan de auteurs in op de problematiek van de kinderen van drugsverslaafde ouders. Reeds eerder is in een rapport van de Amsterdamse werkgroep 'Kinderen van drugsverslaafde ouders' gewezen op de specifieke problemen van deze groep minderjarigen.

De auteurs hebben in dit artikel een aantal onderzoekgegevens bijeengebracht op basis waarvan enkele vragen die in het rapport zijn gesteld nader besproken worden. De problematiek van de drugsverslaafde ouders lijkt te dwingen tot een keuze tussen hulpverlening of een dwangmaatregel. De auteurs pleiten voor een tripartite overleg tussen verslaafde, hulpverlener en kindbescherming. In hun ogen kan dan een proces van hulpverlening op gang komen waarbij gedurende het gehele proces met zijn onvermijdelijke mislukkingen, het leven van het kind is gewaarborgd. De conclusie van de auteurs is dat het bij deze problematiek de taak van de overheid is om, met eerbiediging van het recht van het individu om zich te ontplooien, de belangen van het kind te beschermen. Met literatuuropgave.

71

43

Cohen, P. *De gereguleerde verstrekking van heroïne.*

Tijdschrift voor criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 123-135 (N).

Dit artikel is een uitgebreide versie van de voordracht, gehouden door de auteur op het 'Heroïnesymposium' van het Criminologisch Instituut Bonger in oktober 1983 te Amsterdam. Hij tracht door middel van deze bijdrage de discussie over gereguleerde verstrekking van heroïne te verhelderen. Hiervoor gaat hij in op een vijftal verwarringen die optreden in de discussie rond de verstrekking van heroïne. Als uitgangspunt voor gereguleerde verstrekking wordt gesteld: de individuele vrijheid om een levensstijl te kiezen. De doelstelling van gereguleerde verstrekking is de op sociale reacties gebaseerde risico's van een dergelijke keuze te minimaliseren. Vervolgens wordt ingegaan op de effecten van gereguleerde verstrekking. Hierbij geeft hij aan dat Nederland voor de invoering van gereguleerde verstrekking van opiaten zich in een relatief gunstige situatie bevindt in vergelijking met Amerika. De effecten van een goed systeem van gereguleerde verstrekking voor de 'oude hap' van de heroïnegebruikers moeten worden onderscheiden van de

effecten ervan voor nieuwe gebruikers. Concluderend stelt de auteur dat gereguleerde heroïneverstrekking niet een tovermiddel is, dat ons afhelpt van heroïneverslaving of de groeiende aantallen heroïnegebruikers. De overheid dient niet alleen een beleid van gereguleerde verstrekking mogelijk te maken, maar ook zorg te dragen voor het laten doordringen van de ratio van dat beleid bij de bevolking.
Met literatuuropgave.

44

Dijk, J. J. M. van. *Heroïneverstrekking: kenmerken en dynamiek van het Engelse systeem.*

Tijdschrift voor criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 110-122 (N).

In dit artikel wordt een beschrijving gegeven van het heroïnebeleid in Engeland gedurende de laatste vijftien jaar, waarbij het accent ligt op de meest recente ontwikkelingen. Het bijzondere kenmerk van het Engelse drugbeleid is dat de medische stand in eigen kring relatief veel ruimte heeft gegeven voor de verstrekking van opiaten en dergelijke. De auteur constateert dat er geen sprake is van een consistent en in de uitvoering gecoördineerd beleid. Zowel het overheidsbeleid als de opstelling van de media is bovendien voortdurend in beweging. Vervolgens gaat hij in op de relevantie van de Engelse ervaringen voor het voorgenomen experiment van de Amsterdamse gemeenteraad met gereguleerde verstrekking van hard drugs. Hierbij wordt eerst stilgestaan bij het verschil tussen de Engelse en Nederlandse situatie, nl. dat de Nederlandse medici een meer terughoudende opstelling hebben bij het voorschrijven van heroïne. Hierna wordt ingegaan op de lessen die er geleerd kunnen worden uit de Engelse ervaring, voorzover de situatie vergelijkbaar is. Tot slot vraagt de auteur zich af, waarom er in Nederland nooit geëxperimenteerd is met het voorschrijven van inspuitsbare methadon. Op deze wijze zouden, zonder dat dit tot internationale repercussies aanleiding geeft, ervaringen kunnen worden opgedaan met verstrekking van opiaten die een voldoende alternatief vormen voor heroïne.
Met literatuuropgave.

45

Haverkamp, G. *Carrière- en scenevorming onder autochtone heroïnegebruikers.*

Tijdschrift voor criminologie, 26e jrg., nr. 2 maart/april 1984, blz. 136-148 (N).

Dit artikel valt in twee delen uiteen. In het eerste deel beschrijft de auteur op basis van jarenlange ervaring in Amsterdam een aantal stadia in de carrière van de heroïnegebruikers. Hierbij wordt ingegaan op de initiatie tot druggebruik, op het beginnend heroïnegebruik en op de voltooide carrière. Bij dit laatste spelen twee factoren een belangrijke rol in de bestendiging van de verslaving, nl. de criminaliteit en het onderdak. In het tweede deel volgt een nadere invulling van het begrip heroïne-'scene'. De scene is

een verzamelnaam voor de hele subcultuur van illegale hard drug-gebruikers. Binnen deze subcultuur kunnen gebruikers op basis van hun achtergrond en levensstijl worden onderscheiden. De auteur onderscheidt de volgende beroepsgroepen: dealers, chequevervalsers, prostitueés, junkies en heroïneclochards. Ten aanzien van deze verschillende beroepsgroepen wordt o.a. ingegaan op de wijze waarop gebruikers met elkaar omgaan; de aantrekkelijke kanten van het gebruik; de functies die de groepsvorming heeft voor de problemen waarmee illegaal gebruikende verslaafden te maken hebben; en tenslotte de veranderingen die optreden tijdens de 'carrière', het maatschappelijk desintegratieproces dat zij die verslaafd blijven, doormaken.

46

Mols, G. *De Groningse opiumverordening: een kwestie van gewinning.*

Nederlands juristenblad, 59e jrg., nr. 21, 26 mei 1984, blz. 621-624.

73

De Algemene Politieverordening van Groningen kent twee artikelen ter bestrijding van drugsoverlast. Het ene artikel is gericht op de straathandel in verdovende middelen, het tweede artikel verleent B. & W. de bevoegdheid percelen waarin handel in verdovende middelen plaats vindt te sluiten. Hierop richt de auteur in dit artikel zijn kritiek. In relatie tot de Opiumwet moet deze verordening volgens de auteur een min of meer preventief optreden van de politie mogelijk maken. De redenering is dat het rechtsbelang, met name de volksgezondheid, zo groot is dat dit het preventieve optreden legitimeert. Ook in een wetswijziging van de Opiumwet wordt een uitbreiding van de bevoegdheden van de overheid voorbereid. De auteur somt een aantal bezwaren op tegen deze preventieve strafrechtendens waarbij de doelmatigheid de hoogste prioriteit geniet. De belangrijkste bezwaren zijn volgens hem dat de rechtszekerheid ernstig wordt bedreigd en dit preventieve strafrecht opsporingstechnieken in de hand werkt die de vrijheid van de burger ernstig bedreigen.

47

Silvis, J. *Rechtshandhaving met aanvaardbaar risico?*

Tijdschrift voor criminologie, 26e jrg., nr. 2, maart/april 1984, blz. 168-179 (N).

Vanaf de jaren zestig ontwikkelt zich de moderne drugbestrijding als afzonderlijke criminalistische discipline. De auteur maakt in dit artikel duidelijk dat het streven om de drugproblematiek strafrechtelijk te controleren moeilijk te vermijden onwenselijke consequenties heeft voor dit controlesysteem zelf. Het strafrecht lijkt niet veel greep te hebben op het drugprobleem. Het drugprobleem heeft echter wel een sterke greep op het strafrecht. De auteur gaat met name in op de processuele rechtsnormen. Hij behandelt achtereenvolgens: 1) verlaging van de verdenkingsdrempel door collectivering van het vermoeden

den van schuld; 2) bewijsverzameling door belastende verklaringen verkregen met behulp van oneigenlijk gebruik van dwangmiddelen; 3) aanvaarding van het fenomeen 'under cover agent'; 4) inschakeling van vrijwillige informanten die anoniem worden gehouden en anonieme getuigen; 5) verhoging van de verdensdrenpel wanneer dat voor het telefonisch af-luisteren in een anoniem gerechtelijk vooronderzoek beter uitkomt; 6) constructie van een indirecte op-sporingsplicht voor burgers; 7) introductie van vage delictomschrijvingen en uitbreiding van rechtsmacht in een wetsvoorstel. Met voorbeelden uit de Jurispruden-tie laat de auteur zien hoe onder invloed van een sterke behoefte aan effectieve drugbestrijding proces-suele recht snormen steeds meer ondergraven dreigen te worden.

Met literatuuropgave.

48

Snortum, J. R. *Controlling the alcohol-impaired driver in Scandinavia and the United States: simple deterrence and beyond.*

Journal of criminal justice, 12e jrg., nr. 2, 1984, blz. 131-148 (USA).

74

Aan de hand van drie studies over afschrikkingsmaatregelen op het gebied van het rijden onder invloed (Ross, 1982; Votey, 1984; Phillips, Ray en Votey, 1984) maakt de auteur duidelijk dat deze maatregelen beschouwd moeten worden als een onderdeel van een uitgebreid netwerk van factoren (bijv. wegnct, weersomstandigheden, bevolkingsdichtheid, morele opvattingen, wettelijke maatregelen, kennis van de wet, uitvoering van de wet). De auteur vergelijkt steeds de situatie in de Verenigde Staten met die in Noorwegen en Zweden. In deze scandinavische landen zijn vele factoren in vergelijking met de V.S. belemmerend voor het rijden onder invloed: de cultureel bepaalde 'onthoudings' moraal, het distributiemonopolie en prijsbeleid van de overheid t.a.v. alcoholica, het goed toegankelijke openbaar vervoer, het routinegebruik van ademtests bij verkeerscontrole, de strenge sancties bij rijden onder invloed, en de goede kennis van en morele instemming met de wet door de bevolking. Het aantal personen dat onder invloed rijdt en het aantal alcohol-consumenten dat bij ongevallen betrokken is, ligt veel lager dan in de V.S. Hoewel een direct verband niet valt aan te tonen, lijkt het toch dat het totale pakket van omstandigheden en maatregelen een gunstige invloed heeft gehad.

Met literatuuropgave.

49

Sykes, G. W. *Saturated enforcement: the efficacy of deterrence and drunk driving.*

Journal of criminal justice, 12e jrg., nr. 2, 1984, blz. 185-197 (USA).

Onderzoek naar het afschrikkingseffect van justitiële maatregelen op crimineel gedrag stuit meestal op methodologische problemen. De auteur gaat hier uit-

gebreed op in. Vervolgens beschrijft hij een zorgvuldig gekozen onderzoek, waarbij deze problemen grotendeels omzeild worden. Hij onderzocht het effect van een versterking van de politiecontrole (mét meer arrestaties) op 'rijden onder invloed'. Dit PACE-project (preventing accidents through concentrated enforcement) vond plaats in 1980 gedurende zes maanden in Superior (Wisconsin). Gedurende de drie voorgaande jaren was in deze plaats een nauwkeurige ongevallenregistratie bijgehouden. Vanwege de 'gunstige' situatie (veel bars, lagere leeftijd waarop alcohol is toegestaan en latere cafésluiting dan in de omgeving) werd geen verplaatsing naar het omringende gebied verwacht. Gedurende de topuren (vrijdag- en zaterdagavond en -nacht) werd in het topgebied (veel nachtclubs en bars) de politie-activiteit sterk uitgebreid. Vergeleken met de voorafgaande jaren blijkt in de PACE-tijd het aantal ongelukken aanzienlijk te zijn gedaald (terwijl er over het geheel juist een stijging was). De auteur wijst er met nadruk op dat generaliseren naar een ander type criminaliteit niet mogelijk is. Bovendien betoogt hij dat een dergelijk project alleen zinvol is als het enigszins kostendekkend is. Bij rijden onder invloed is dit zeker het geval. Verder onderzoek moet specifiek op de te bestuderen situatie zijn toegespitst.

Met literatuuropgave.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706554/55.

Berghuis, A. C., en M. M. Kommer. *Opinies over belastingontduiking en uitkeringsmisbruik, en over maatregelen ter bestrijding daarvan.*
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1984.
WODC, 48.

77

Boehlen, M. *Das Jugenderziehungsheim als Faktor der sozialen Integration.*
Bern, enz., Haupt, 1983.

Clark, J. P. and R. C. Hollinger. *Theft by employees in work organizations; executive summary.*
Washington, U.S. Department of justice, 1983.

Cosijn, J. *Parents anonymous; een studie naar zelfhulpgroepen voor ouders die hun kinderen mishandelen.*
Eindhoven, Z. uitg., 1983.

Criminal victimization in the United States, 1981; a national crime survey report.
Washington, U.S. Department of justice, Bureau of justice statistics, 1983.

Derksen, M. *Er tussen uit; politie en 'psychische gevallen'; een vooronderzoek bij de surveillance van de eerste afdeling van de gemeentepolitie Rotterdam; met medew. van G. J. van Rossum en D. Hoogenboezem.*
Rotterdam, Erasmus universiteit, 1984.

Deutsche Forschungen zur Kriminalitätsentstehung und Kriminalitätskontrolle (German research on crime and crime control) hrsg. von H. J. Kerner, H. Kury und K. Sessar.
Köln enz., Heymann, 1983.
Interdisziplinäre Beiträge zur kriminologischen Forschung, 6.

Dienstverlening; Van experiment naar wet; eindadvies voorbereidingsgroep experimenten dienstverlening.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1984.

Euthanasie en hulp bij zelfdoding in de praktijk; onder red. van R. Stoeckart.

Deventer, van Loghum Slaterus, 1984.

Serie: Leven en welzijn.

Fairtlough, A. *Responsibility for incest: a feminist view.*

Norwich, University of East Anglia, 1983.

Social work monograph, 16.

Hauge, R. *Alcohol and crime.*

Strasbourg, Council of Europe, 1983.

Herbergs, B. *Laat me sterven voor ik wakker word:* (tien jaar strijd om het recht op een menswaardig eind).

Amsterdam cnz., 1984.

Hoeven, E. van der, en H. de Kort. *Opvang en begeleiding van Vietnamese voogdijpupillen; eindverslag.*

's-Gravenhage, Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming, 1984.

Holmstrom, L. L., and A. W. Burgess. *The victim of rape; institutional reactions.*

New Brunswick enz., Transaction, 1983.

Hopmans, J. *Politie; over het korps, agenten en agentes.*

Amsterdam, PPR studierichting, 1984.

Hubben, J. H. *Psychotherapie en recht.*

Nijmegen, Ars aequi libri, 1984.

Justice expenditure and employment in the U.S. 1979.

Washington, U.S. Department of justice, Bureau of justice statistics, 1983.

Klein Herenbrink, A., en B. Neeskens. *Wat heet 'incest'; een literatuuronderzoek naar seksueel misbruik van kinderen binnen het gezin.*

Nijmegen, Vakgroep klinische psychologie, Katholieke universiteit, 1984.

Doctoraalscriptie.

Klipstein, R. *Drugverslaafden in detentie en humanistische geestelijke begeleiding; een verkennende reflectie op de werkpraktijk.*

Z.pl., Z. uitg., 1984.

Essay ter afronding van de studie aan het humanistisch opleidingsinstituut.

Klüppel, J. E. J., en A. J. M. Slijkerman. *Gebruik en beleving van kindertehuizen voor jeugdigen met psychosociale gedragsproblemen.*

Wageningen, Landbouwhogeschool, 1983.

Klüppel, J. E. J., en A. J. M. Slijkerman. *(Te)huisvesting: hoe beleven jeugdigen met psychosociale gedragsproblemen de thuissituatie?*

Wageningen, Landbouwhogeschool, 1983.

Korpsen op de keper; een onderzoek naar de sterkte en het functioneren van politiekorpsen in gemeenten van 25.000 tot 30.000 inwoners; samengest. door de afdeling Sociaal-geografisch en bestuurskundig onderzoek.
's-Gravenhage, Vereniging van Nederlandse gemeenten, 1983.

Laere, E. P. M. van, en R. W. M. Geerts. *Wetshandhaver of wetsontduiker;* een onderzoek naar ontoelaatbaar gedrag in een politie-organisatie.
's-Gravenhage, enz., Ministerie van binnenlandse zaken enz., 1984.

Maxfield, M. G. *Fear of crime in England and Wales.*
London, H.M.S.O., 1984.
Home office research study, 78.

Needle, J. A., and W. Vaughan Stapleton. *Police handling of youth gangs.*
Washington, U.S. Department of justice, Office of juvenile justice and delinquency prevention, National institute for juvenile justice and delinquency prevention, 1983.

79

Politie en slachtofferhulp; met bijdr. van B. Rombouts, A. de Beer, P. Couwenberg et al.
Tilburg, Katholieke Hogeschool, Faculteit der rechtsgeleerdheid, ca. 1984.

Theoretische opstellen rondom de politie; P. van Lochum. Op weg naar een politiekunde. – C. Fijnaut. Over de traditie van de politiewetenschap in West Europa. – P. van Reenen. Verkeerspolitiegeschiedenis en politietheorie.
Apeldoorn, Nederlandse politieacademie, 1983.

Vertrouwt U die pet? vragen over de kwaliteit van de politieorg; onder red. van J. H. van der Schaaf, J. C. Osseweijer en J. R. Tjepkema.
Amersfoort, De Horstink, 1984.

Redactieraad:

dhr. W. M. Been
drs. M. W. Bol
dr. M. J. M. Brand-Koolen
mr. M. R. Duintjer-Kleijn
dr. P. C. van Duyne
dr. J. J. M. van Dijk
dr. C. Fijnaut
dr. J. Junger-Tas
mr. T. van der Minne-Frank
dr. G. J. Veerman

Redactie

mr. T. van der Minne-Frank
mr. M. R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie literatuuroverzicht

W. M. Been

Voor inlichtingen: 070-706555 ('s middags)

Adreswijzigingen en opzeggingen uitsluitend schriftelijk met gebruikmaking van de adreskaart waarop het (oude) adres vermeld staat.

Aanvragen voor nieuwe abonnementen dienen eveneens schriftelijk te geschieden.

Correspondentieadres:

Administratie Justitiële Verkenningen
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie-
centrum.

Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage.

Uitgave van

Het Ministerie van Justitie

Druk

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

Opname in dit blad betekent niet dat de inhoud der artikelen het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.